

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
Odsjek za germanistiku
Katedra za nederlandistiku

***O nekim osobitostima prevođenja s nizozemskog na hrvatski jezik u romanu
„Het Gouden Ei“ Tima Krabbéa***

Diplomski rad

Ime i prezime studentice:

Ana Ricov Nejasmić

Ime i prezime mentora:

Sladan Turković

Ime i prezime komentora:

Gioia-Ana Ulrich Knežević

Zagreb, travanj 2019.

Sadržaj

1. Uvod

2. Prevođenje – spona svjetova

2.1. Zahtjevi književnog prevođenja

3. Znanost o prevođenju

3.1. Postupci, strategije i rješenja

3.2. Prevođenje kulturoloških elemenata

3.3. Teorija i praksa

4. Tim Krabbé i *Het gouden ei*

5. Prijevod

6. Analiza

6.1. Sintaktički pomaci

6.1.1. Pomaci u jezičnoj jedinici: složenice

6.1.2. Promjene u strukturi fraze – glagolska vremena

6.1.3. Promjene u strukturi surečenice

6.1.4. Promjene u koheziji teksta

6.2. Semantički pomaci

6.2.1. Umanjenice

6.2.2. *Zitten, staan, liggen, zijn*

6.2.3. Parafraza i promjena tropa

6.3. Izdvojeni slučajevi

6.3.1. Elementi kulture: kulturno filtriranje ili doslovan prijevod

6.3.2. *Er*

6.3.3. Čestice, intenzifikatori i usklici

6.4. Zaključak analize

7. Zaključak

8. Literatura

1. Uvod

Tradicija prevođenja seže daleko u povijest, a u našem užurbanom i sve povezanijem svijetu od iznimne je važnosti. Znanja se šire sve većom brzinom, a međunarodna komunikacija sve je intenzivnija, čineći prevođenje ključnim za komunikaciju. Stoga je i znanstveni interes za prijevodni proces s vremenom, a osobito od 70-ih godina prošlog stoljeća naovamo, postajao sve intenzivniji. Prevoditelji su tumači i posrednici među kulturama u podijeljenom svijetu, što osobito vrijedi za književne prevoditelje, koji ciljnu kulturu obogaćuju novim dimenzijama viđenja svijeta i omogućuju razumijevanje njegove povijesti, ideja, filozofija i kultura.

Unatoč tome što posjeduje taj aspekt umjetničkog, i književno prevođenje ima usku vezu sa znanstvenom, objektivnom stvarnošću. Književno djelo sačinjeno je od jezika, koji, zajedno sa svojom kulturnom baštinom, predstavlja korpus iz kojeg i autor i prevoditelj odabiru elemente za oblikovanje umjetničke misli. Svoju svrhu prijevod književnog djela postiže kada predstavlja vjeran odraz umjetničke misli originala. Budući da se prevoditelj služi jezikom, način na koji postiže takvu ekvivalenciju može promatrati i s lingvističkog, znanstvenog aspekta te doći do spoznaja o tome kako nastaje dobar prijevod.

Kao osnova za analizu prijevodnog procesa u ovom radu poslužiti će nam roman *Het Gouden Ei* Tima Krabbéa iz 1984., prilično dobro poznat i izvan nizozemskog govornog područja, osobito zahvaljujući njegovim dvama ekranizacijama. Analiza za cilj ima detektirati probleme koji nastaju prilikom prevođenja, analizirati način na koji su riješeni i kako je izvorni tekst u konačnici prilagođen kontekstu ciljnog jezika i kulture. Konkretno pitanje glasi: koji problemi su nastali kao posljedica jezičnih i kulturnih specifičnosti i razlika između dvaju jezika i na koji način su riješeni. Prije same analize, u radu ćemo ukratko predstaviti teorijsku pozadinu rada s posebnim osvrtom na postojeće modele klasifikacije promjena koje se događaju u ciljnom jeziku, tzv. prijevodnih strategija ili prijevodnih pomaka. Zatim slijedi tekst prijevoda iz odabranih poglavlja romana te zaključno analiza. U njoj smo se fokusirali na transformacije izvornog teksta proizašle iz specifičnih razlika između nizozemskog i hrvatskog jezika kako bismo dobili jasniji uvid u prijevodni proces i tehnike koje nam mogu poslužiti za postizanje vjernog prijevoda u kontekstu ovog jezičnog para.

2. Prevođenje – spona svjetova

Prevođenje je oduvijek predstavljalo važan čimbenik u uspostavljanju kontakta među različitim jezicima i kulturama. Proces je to kojim se sadržaj teksta na izvornom jeziku prenosi u drugi, ciljni jezik, tj. značenje određenog lingvističkog diskursa preoblikuje iz jednog jezika u drugi. Riječ je o kompleksnom komunikacijskom procesu, osobito uzmemo li u obzir činjenicu da jezik egzistira u određenoj kulturi s određenim pravilima, zahtjevima i očekivanjima, te da razlike među jezicima i kulturama mogu varirati od neznatnih do naizgled nepremostivih. Svaki je prijevod tako na neki način susret s 'drugim'. U tom susretu prevoditelj je suočen s čitavim nizom zahtjeva i problema koje iziskuje potraga za najekonomičnijim i najvjernijim prijevodnim rješenjem. Prevođenje stoga možemo definirati i kao proces donošenja odluka i rješavanja problema na razini teksta, rečenice i vokabulara. Postupci koji se odvijaju u tom procesu usporedivi su sa šahovskim potezima, budući da je svaka odluka donesena u ovisnosti o konkretnoj situaciji u kojoj tekst funkcionira (Hönig, Kussmaul 1982, u Pritchard, 2015:53).

Iako je prevođenje dugo smatrano isključivo dijelom lingvistike, budući da im je zajednički jezik kao polazna točka, „prevoditelji svoj posao nazivaju umjetnošću, niječući njezinu podložnost zahvatima koji proizlaze iz striktno znanstvenih spoznaja ili iz specifičnih lingvističkih analiza“ (Mounin, G., 1969:13). Prevođenje je tako (osobito govorimo li o književnom prevođenju) na razmeđu umjetnosti i lingvistike, strukture, pravila i ograničenja i onog suptilnog, neuhvatljivog interpretacijskog i stvaralačkog dara kojim prevoditelj prenosi glas onog 'drugog' i čini ga prihvatljivim u ciljnoj kulturi.

Kada govorimo o poziciji prevoditelja u odnosu na izvorni tekst i njegov prijevod na ciljnom jeziku, prevoditelji se svrstavaju među one koji odabiru biti vjerni izvornom tekstu i one koji teže prilagodbi ciljnom jeziku. „Prevoditelji koji odabiru biti vjerni izvornom tekstu oni su koji se, na razini prijevoda, usredotočuju na označitelja u jeziku i to upravo u jeziku s kojeg se prevodi, dok prevoditelji vjerni odredišnom jeziku prednost ne daju ni označitelju ni označeniku, već smislu, ili učinku koji proizvodi izvorni tekst i za njih nije toliko važan jezik koliko govor (u saussureovskom smislu riječi), dakle diskurs ili, bolje rečeno, u kontekstu u kojem se očituje, djelo, koje se treba prenijeti u ciljni jezik na način svojstven tom ciljnom

jeziku“ (Ladmiral, 2010:11). Prevođenje je oblik interpretacije te je nužno pronaći namjeru teksta, „ono što tekst kaže ili sugerira u odnosu prema jeziku na kojem je izražen i u kulturalnom kontekstu u kojem je nastao“ (Eco, 2006:15).

Naš istaknuti lingvist i prevoditelj Vladimir Ivir (1992: 95) govori tako o dvama različitim izražajnim potencijalima izvornog i ciljnog jezika, koji njihovim govornicima pruža drugačija sredstva za izražavanje 'istog' izvanjezičnog sadržaja. Tu prevoditelj dolazi u osnovnu dilemu pri donošenju odluka u prijevodnom procesu. S jedne strane tu je mogućnost slijeđenja izražajnog potencijala izvornog teksta, pri čemu riskira „nasilje nad ciljnim jezikom i (...) nerazumijevanje i (ili) neprihvatanje od krajnjih primalaca“, a s druge prihvatanje izražajnog potencijala ciljnog jezika, „prihvaćajući zajedno s njim i izvanjezične sadržaje kojima je taj jezik prirodni izraz, a žrtvujući one aspekte koje je izvorni govornik prirodno izrazio dok ih ciljni jezik ne može prirodno izraziti“.

Eco (2006.) je zanimljivo ustvrdio da je rezultat prijevoda nešto 'otprilike isto', a fleksibilnost te formulacije ovisi o prevoditelju samome i o određenim, unaprijed ugovorenim, kriterijima. „Reći otprilike istu stvar postupak je koji se daje (...) pod znakom pregovaranja“ (Eco, 2006:10). Proces je to u kojem vlada pravilo da se ne može imati sve, ali čiji bi rezultat ipak trebao biti na zadovoljstvo obje strane. Prevoditelj zasigurno ne može imati na umu baš svakog mogućeg čitatelja na ciljnom jeziku kojem upućuje svoj prijevod, međutim, odgovoran je za stvaranje što razumljivijeg, prihvatljivijeg i vjernijeg teksta. Pri tom se može poslužiti nizom prijevodnih strategija kako bi preveo jezične i kulturne elemente 'drugog'. Pregovaranje podrazumijeva gubitke, međutim, dobar prevoditelj gubitke će pokušati svesti na najmanju moguću mjeru ili ih bar učiniti neprimjetnima čitateljima prijevoda na ciljnom jeziku.

Tako bismo prijevod mogli definirati i kao tek adekvatnu interpretaciju jedinice jednog jezičnog koda čime ekvivalencija među dvama kodovima postaje gotovo nedosežan pojam (Jakobson, 1959, u Bassnett, 2002:23). Zadaća prevoditelja reći je istu stvar na drugom jeziku, no definirati što je to 'isto' nije jednostavno. Već je i Sapir (1956, u Bassnett, 2002:21) izrazio zabrinutost po pitanju ključnih razlika govornika dvaju različitih jezika, smatrajući ih 'robotima' jezika koji je postao sredstvo izražavanja konkretnog društva: „Dva se jezika nikad ne podudaraju dovoljno da mogu predstaviti istu jezičnu stvarnost na jednak način. Svjetovi u

kojima različita društva žive, različiti su svjetovi; ne radi se o istom svijetu s različitim pripojenim nazivima.“¹

Ekvivalenciju se definira kao odnos jednake vrijednosti između izvornog i ciljnog teksta, na bilo kojoj razini. Osobito nakon pojave kulturno usmjerenih teorija prevođenja, podijeljena su mišljenja o tome što bi uistinu trebala predstavljati i na što se konkretno odnositi (premda je centralno pitanje koje se proteže u znanosti o prevođenju). Kritika teoretičara koji ne pripadaju lingvističkoj struji bila je prvenstveno u viđenju definicije ekvivalencije kao ekvivalencije između jezičnih sustava, premda postoje jasne razlike i nepodudarnosti u kulturama, govornicima i jezičnim strukturama. Ona je ponešto ublažena kada se daljnjim razvojem fokus lingvističkih prijevodnih teoretičara prebacio s jezičnog sustava na tekst u kontekstu. Tako bi možda bilo bolje reći da ekvivalencijom različiti autori objašnjavaju prirodu i udio povezanosti među tekstovima na izvornom i ciljnom jeziku (Manfredi, 2008). Koliko god se stavovi o njoj razlikovali, ipak se može reći kako je u samoj srži procesa prevođenja. Zaista, možemo li uopće govoriti o prijevodu ako između teksta na izvornom i ciljnom jeziku ne postoji udio ekvivalencije? Njezino ostvarivanje zadaća je prevoditelja, a koliko će ta zadaća biti zahtjevna ovisit će dakako o prevoditelju samome, ali ponajviše o tekstu kao takvom.

2.1. Zahtjevi književnog prevođenja

U jezično-stilskom smislu, književni prijevodi zasigurno su umnogome kompleksniji od prijevoda uporabnih tekstova. Ne zahtijevaju samo prijevod doslovnog značenja, već traže i što vjernije prenošenje autorova stila u ciljni jezik. U književnom prevođenju prevladava forma, a ne sadržaj. Pritom je važno napomenuti da se pod 'formom' podrazumijeva više od uobičajenog, naime, ona postaje cjelokupni stilski izraz autora te se može odnositi i na, primjerice, (ne)kompleksnost sintakse ili uporabu stilskih figura. Verstegen (2010) čak na prvo mjesto stavlja suptilnost značenjskih nijansi, koje ovdje igraju (premda nije uvijek tako) mnogo prominentniju ulogu nego u informativnim tekstovima, te specifičnost uporabe riječi vidi kao ključni aspekt reprodukcije stila originala, smatrajući ostale aspekte 'forme' ne toliko važnima i relativno lako prenosivima u ciljni tekst. Pritom naglašava kako je, osobito u naše vrijeme, vrlo jednostavno doći do ekvivalenta za određenu riječ, međutim, u situaciji u kojoj on ne postoji, prevoditelj mora posegnuti za parafrazom, što je, zbog njene raznolikosti i

1., No two languages are ever sufficiently similar to be considered as representing the same social reality. The worlds in which different societies live are distinct worlds, not merely the same world with different labels attached.“ (citat s engleskog prevela: Ana Ricov Nejasmić)

širine, osobito zahtjevno kod književnog teksta. Tu je onda ključno odrediti koje mjesto taj specifični dio teksta zauzima u izražajnom, emocionalnom i društvenom aspektu izvornog jezika. Kao što su specifičnosti u vokabularu i konstrukcijama značajke stila izvornog književnog teksta, tako i njegov ekvivalent mora zauzimati približno, ako ne i jednako mjesto u kontekstu ciljnog jezika.

„Prijevod je prijelaz između dvaju jezika, dviju kultura, dvaju svjetonazora i sustava. Prevoditi ne znači samo razumjeti sustav nekog jezika i strukturu nekog književnog teksta, već i stvoriti dvojnika u sustavu književnine, a koji će u čitatelja proizvesti slične učinke kao i izvornik teksta odnosno original“ (Žagar-Šoštarić, Čuljat, 2015:99). Prijevod dakle ne ovisi samo o jezičnom kontekstu, nego i o izvanjezičnim faktorima, tj. informacijama o svijetu (Eco, 2006:31). Savory (1969:26) prevoditeljev zadatak smatra stoga mnogo zahtjevnijim od autorovoga. Autor je onaj koji na raspolaganju ima nebrojene alate materinjeg jezika s kojima više ili manje spontano barata izražavajući iskustva i misli, no prevoditelj je taj koji mora pomno odabrati ekvivalente na ciljnom jeziku, uzimajući u obzir ne samo moguće misli autora izvornog teksta, već i misli čitatelja izvornika i prijevoda te konteksta u kojem je djelo nastalo. Prijevodni proces kao izbor za Savoryja je u svojoj esenciji pitanje estetike i osobnosti prevoditelja. Suštinu prevoditeljeva umijeća nalazimo u postojanju više (iako svih manje ili više nejednakih) alternativa od kojih odabire one koje će ponajbolje prenijeti značenje teksta, ali i stil autora.

Autorefleksijom prevoditelj može osvijestiti svoje postupke i doći do zaključaka o tome koje prakse mu mogu pomoći pri oblikovanju kvalitetnih prijevoda. Čak i u kontekstu književnog prevođenja, korisno je pri tome strukturirano pristupiti takvom procesu. Mnogo prijevodnih teoretičara proteklih je desetljeća dalo svoje doprinose u tom pogledu te ćemo se u sljedećem poglavlju osvrnuti na taj aspekt znanosti o prevođenju kako bismo uspostavili teoretsku podlogu za analizu nekih specifičnosti u konkretnom prijevodu književnog djela s nizozemskog na hrvatski jezik.

3. Znanost o prevođenju

Poteškoće koje se javljaju u prijevodu posljedica su razlika formalnih i/ili semantičkih obilježja te kulturno specifičnih koncepata u izvornom i ciljnom jeziku. Već i de Saussure tvrdi da je riječ nositelj vrijednosti, a ne samo značenja, te da među jezicima nema točnog podudaranja vrijednosti budući da, kad govorimo o jeziku, ne govorimo tek o pukim nomenklaturama čiji bi popisi riječi odgovarali istom broju stvari. Upravo to nepodudaranje vrijednosti među jezičnim sustavima srž je prijevodnih problema (Pavlović, 2015). Prijevodni procesi teško se proučavaju zbog svoje kompleksnosti; čak ni u ovo vrijeme procvata znanosti, nijednom znanstvenom metodom ne možemo u potpunosti otključati prevoditeljev um.

Traduktologija, koja se bavi proučavanjem procesa prevođenja, tzv. „estetika prevođenja“ (Ladmiral, 2010: 11) prije svega je „promišljanje o prevođenju koje polazi od iskustvene prirode prijevoda, svjesna artikulacija iskustva prijevoda, različitog od bilo kojeg izvanjskog i objektivnog znanja o istom“ (Berman, 1985:17). Čitajući djela koja se bave problematikom prevođenja, susrećemo se s pojmovima neprevodivosti, ožalošćenosti prevoditelja pred prijevodom kao neminovnom izdajom izvornog teksta, nemogućnosti reprodukcije originala te raznim listama najrazličitijih tendencija 'deformiranja' originala koje je prevoditelj primoran koristiti u svojem radu. To ne čudi s obzirom na kompleksnu ulogu koju prevoditelj ima: istovremeno je primatelj i proizvođač teksta s ulogom komunikatora koji stoji u samom središtu dinamičnog komunikacijskog procesa kao posrednik između tekstova, i šire, kultura.

U oblikovanju znanosti o prevođenju postoje velike razlike u pristupima zbog različitih tendencija koje su u tom oblikovanju sudjelovale. Pavlović (2015:20) ističe da su dvije osnovne paradigme u znanosti o prevođenju empirijska (uključuje opservaciju i eksperimente, formuliranje i testiranje hipoteza i izvođenje zaključaka) i humanistička, odnosno književno-kulturološka (zalaže se za produbljivanje znanja i razumijevanja bez znanstvene rigoroznosti). Svaka od njih (kao i njihove podskupine), usredotočena je na određeni aspekt prevođenja.

U ovom radu fokusiramo se prvenstveno na paradigmu ekvivalencije, koja analizira prijevod kao tekst, a bavi se temama poput (ne)podudarnosti između jezičnih sustava, korespondencije i ekvivalencije i njihovih vrsta te prijevodnih pomaka i postupaka. Polazi od pretpostavke da između izvornog i ciljnog teksta postoji odnos jednake vrijednosti ili ekvivalencija. Pavlović (2015:32) naglašava kako teorije ekvivalencije nastaju u kontekstu strukturalne lingvistike. Pioniri paradigme, Vinay i Darbelnet već 1958. uspoređuju francuski i engleski te navode pomake i postupke do kojih dolazi pri prevođenju. Njihovi nasljednici, među kojima su Jakobson, Mounin, Catford, Nida, Baker i dr., nadahnjuju se novim spoznajama i kretnjama u okviru lingvistike, ali zajednički interes im je lingvistička analiza prijevoda kao teksta te usporedba ciljnog teksta s izvornim.

Gotovo svi teoretičari prijevodnih postupaka svoje klasifikacije temelje na postupcima Kanađana Vinaya i Darbelneta, koji su svoj popis procedura kao produkt kontrastivne analize engleskog i francuskog objavili 1958. Njihova osnovna podjela odnosi se na izravne i neizravne postupke (o kojima će više riječi biti dalje u radu). Ono što su time odredili dvije su skupine prijevodnih postupaka koje jasnije možemo opisati kao doslovne i slobodne, odnosno postupke koji naginju doslovnom prijevodu i postupke koji u ciljnom jeziku više ili manje odstupaju od doslovnog prijevoda (Scarpa, 2008, u Pritchard, 2015:55).

U doslovnom prijevodu značenje izvornog teksta prenosi se u ciljni korištenjem istih jezičnih sredstava. Takvi slučajevi nisu jako česti te takvo postizanje izrazne i funkcionalne 'jedan na jedan' korespondencije u većoj mjeri nailazimo tek u tehničkim tekstovima koje odlikuje formulaična priroda i ograničena i specifična terminologija. Iako potpuna ekvivalencija između jedinica koda (kao što kaže i de Saussure), ne postoji, Jakobson (1959, u Pavlović, 2015) tvrdi da se prevođenje odnosi na dvije ekvivalentne poruke u dvama različitim kodovima, čime dolazimo do ekvivalencije u različitosti. Tako na drugoj strani spektra nalazimo postupke u kojima u većoj ili manjoj mjeri dolazi do odstupanja od doslovnog prijevoda, isti sadržaj izražavamo drugim sredstvima, prenosimo dakle istu poruku, ali u drugom kodu. Nužni su nam kako bi u ciljnom jeziku i kulturi sadržaj izvornog teksta bio prihvatljiv i razumljiv (Pritchard, 2015).

Razmatrajući ove dvije skupine, prirodno nam se nameće poveznica s Nidinom (1964, u Pavlović, 2015) formalnom i dinamičnom ekvivalencijom, pri čemu se u prvoj nastoji postići da poruka u ciljnom jeziku što doslovnije i smislenije reproducira formu i sadržaj poruke u izvornom tekstu, a u drugoj da efekt prijevoda na ciljne primatelje bude što sličniji

efektu izvornog teksta na izvorne primatelje, odnosno, nastoji se postići potpuna prirodnost prijevoda. Pri tom, naravno, i sam Nida napominje kako među te dvije krajnosti postoji čitav niz srednjih mogućnosti.

Neupitno je da je teorija prevođenja interdisciplinarno područje u kojem se, između ostalih, isprepleću filozofija, lingvistika, znanost o književnosti i kulturi. Ipak, složili bismo se s razmišljanjem britanskog lingvista i prijevodnog teoretičara P. Fawcetta koji prevoditelja bez uporišta u lingvistici vidi poput nekoga tko obavlja posao bez svih potrebnih alata (Fawcett, 1997, u Manfredi, 2008:31). Teško je potpuno odbaciti sponu između lingvistike i prevođenja, stoga se, unatoč različitim pristupima, rijetko događa da se ta spona potpuno zanemaruje. I Ivir (1992.) napominje kako se prevođenje i intuitivno obično doživljava kao jezična operacija. Ne zanemarujući činjenicu da se ne opredjeljuju svi teoretičari prevođenja za lingvističko objašnjenje fenomena prevođenja, za lingvistiku jasno određuje važno mjesto u prevođenju budući da objašnjava važan aspekt tog procesa.

Utješna je Ecova (2006:46) tvrdnja da su jezični sustavi usporedivi te da je eventualne nejasnoće moguće razriješiti „u svjetlu konteksta i u odnosu prema svijetu o kojem taj određeni tekst govori“. Svjesno analiziranje prijevodnih pomaka i strategija, tj. postupaka kojima se služimo pri prevođenju može poslužiti kao konkretan alat prevoditeljima za autorefleksiju i osvještavanje načina na koji razrješavamo spomenute teškoće te kao posljedica dovesti do kvalitetnijeg donošenja odluka u situacijama u kojima je prevoditelj prisiljen odlučiti se za jednu od više mogućih alternativa. U tom prvenstveno pragmatičnom procesu istovremene interpretacije i kreacije, prevoditelj mora pronaći najbolji način da minimalnim djelovanjem postigne maksimalan učinak, tj. da se spontano koristi „*minimax* strategijom“ kako ju je nazvao Levý (2010:301). Prevoditelj je neprestano u dijalogu sa samim sobom, tj. 'pregovara' sam sa sobom. Prirodno je da se dio prijevodnog procesa odvija spontano te najčešće proizlazi iz razlika među jezičnim sustavima, međutim, kada alternative nisu posve jasne i kada traže od prevoditelja promišljanje zbog stilističkih ili kulturoloških značajki, proces se usporava. U nastavku ćemo pobliže opisati neke od klasifikacija mogućih prijevodnih strategija s kojima se prevoditelj može susresti, bilo da se radi o spontanim primjenama nekih jezičnih pomaka ili kompleksnijim zahvatima na sintaktičkom, semantičkom i/ili pragmatičkom polju.

3.1. Postupci, strategije i rješenja

„Prevoditi, dakle, znači razumjeti unutarnji sustav nekog jezika i strukturu nekog teksta danog u tom jeziku, i stvoriti dvojnika tekstualnog sustava koji, s izvjesnom diskrecijom, može kod čitatelja proizvesti slične učinke, na semantičkom i sintaktičkom, i na stilističkom, metričkom i fonosimboličkom planu, a isto tako i emotivne učinke kojima je težio izvorni tekst“ (Eco, 2006: 16). Jasno je da jezik 'dvojnika' nikada u potpunosti ne odgovara izvorniku. Doslovni prijevod, kao što smo već spomenuli, rijetko je moguć, što znači da će proces prevođenja dovesti do promjena u strukturama i načinu na koji će se izreći ono 'isto'. Prevoditelj će stoga uporabom prijevodnih strategija pokušati nadići gramatičke, leksičke i sintaktičke razlike dvaju jezika. Prijevodne strategije mogli bismo najlakše definirati kao metode rješavanja određenih problema koji nastaju prilikom prevođenja teksta ili nekog njegovog dijela (Baker, 2005, u As-Safi, 2011). Njima izražavamo unutarnji dijalog prevoditelja i razjašnjavamo njegove postupke i odluke. Različiti teoretičari koristili su niz naziva za prijevodne strategije: postupci, strategije, tehnike, metode, pomaci. Bez obzira na naziv, ono što se pod njima podrazumijeva načini su na koje se uspostavlja ekvivalencija između izvornika i prijevoda (Pavlović, 2015:56).

Jedan od prvih lingvista koji je predstavio usustavljeni popis takozvanih prijevodnih pomaka bio je Škot J. C. Catford u svom djelu *A Linguistic Theory Of Translation* iz 1965. Pomacima naziva sve jezične promjene koje se događaju tijekom prijevodnog procesa (Panou, 2013:3), te je vjerojatno prvi koji je taj izraz upotrijebio. Vođen idejom ekvivalencije kao polaznom točkom svog viđenja procesa prevođenja, Catford smatra kako se ona postiže a) formalnom korespondencijom (u kojoj određeni jezični element u izvornom jeziku u tom jezičnom sustavu zauzima približno jednaku poziciju kao i njegov ekvivalent u ciljnom, npr. prozor – *window*) ili b) tekstualnom ekvivalencijom, do koje dolazi kada formalna korespondencija nije moguća, dakle predstavlja odmak od nje i zahtjeva posezanje za prijevodnim pomacima (Manfredi, 2008). Njih nadalje dijeli na pomake s obzirom na jezičnu razinu (izvorni dio teksta je na jednoj jezičnoj razini, a ekvivalent u na drugoj, npr. promjena iz gramatičke u leksičku razinu) i s obzirom na kategoriju. Potonje se nadalje dijele na pomake u strukturi (npr. struktura SPO koja postaje POS – *I miss snow*. > Nedostaje mi snijeg.²), pomake u vrsti riječi (*medical student* > student *medicine*), pomake u jezičnoj jedinici (*finished eating* > *pojeo*) i pomake unutar sustava (sustavi u formalnom smislu približno odgovaraju jedan drugom, ali prijevod sadrži nepodudarni element u sustavu ciljnog

2 Primjeri za Catfordovu klasifikaciju preuzeti iz Pavlović (2015).

jezika, formalni ekvivalenti u kontekstu sustava dakle nisu i prijevodni ekvivalenti, npr. u slučaju članova: *He is a teacher.* > *Il est e professeur.*). Premda je njegov model doživio brojne kritike, ponajviše zbog statičnosti i teoretičarske krutosti, ipak se teško može smatrati zanemarivim jer je među prvima pružio originalan i sistematičan opis prijevodnog procesa iz lingvističke perspektive.

Jedan od najutjecajnijih i najraširenijih modela kategorizacije prijevodnih postupaka pojavio se već i ranije, točnije 1958., kada su Vinay i Darbelnet u svojoj knjizi *Stylistique comparée du français et de l'anglais* predstavili komparativnu stilističku analizu francuskog i engleskog koja je iznjedrila klasični model sa sedam prijevodnih metoda. Prve tri definiraju kao metode izravnog ili doslovnog prijevoda, a ostale kao metode neizravnog prijevoda. U nastavku ćemo ih pobliže opisati.

1. Posuđivanje (*l'emprunt*) je najjednostavnija metoda u kojoj se riječ iz izvornog jezika direktno uvodi u ciljni, npr. *tequila, tortillas, party*³ i sl. Može poslužiti za premošćivanje semantičkog jaza u ciljnom jeziku ili pak kao postupak kojim se u ciljni jezik uvodi kolorit izvorne kulture.

2. Kalk (*le calque*) autori nazivaju posebnim tipom posuđivanja, a odnosi se na posuđivanje sintagme iz izvornog jezika na način da se doslovno prevede svaki od njezinih dijelova (npr. *compliments of the season* > *compliments de la saison*). Kao i posuđivanje, kalkovi se često s vremenom potpuno integriraju u ciljni jezik, premda ponekad uz sitne semantičke promjene, što može dovesti do tzv. lažnih prijatelja.

3. Doslovni prijevod (*la traduction littérale*) moguć je najčešće između srodnih ili barem jako sličnih jezika (osobito onih koji pripadaju sličnim kulturama i dijele slične metalingvističke koncepte, s obzirom na to da se radi o prijevodu 'riječ po riječ' (npr. *I've left my spectacles on the table downstairs.* > *J'ai laissé mes lunettes sur la table en bas.*). Autori ga smatraju najboljom varijantom i metodom koja je potpuna i reverzibilna sama po sebi te bi druge metode (neizravnog prijevoda) trebalo upotrebljavati tek zbog strukturalnih i metalingvističkih zahtjeva, primjerice ako doslovni prijevod ima drugo značenje, nema uopće značenje, ako je strukturno nemoguć ili nema odgovarajući izraz (ili ga pak ima, ali ne pripada jednakom registru). Kada je doslovan prijevod nemoguć, autori upućuju na četiri metode neizravnog prijevoda.

³Primjeri za klasifikaciju Vinaya i Darbelneta preuzeti iz Vinay, Darbelnet (1958).

4. Transpozicija (*la transposition*) je metoda kojom se jedna vrsta riječi zamjenjuje drugom bez promjene u smislu poruke. Razlikuje obveznu i neobveznu transpoziciju te metodu vide kao moguće i najčešću strukturnu promjenu pri prevođenju (npr. *dès son lever* > *as soon as he got up*)

5. Modulacija (*la modulation*) je metoda kojom se mijenja motrište te se odnosi na promjenu forme poruke. Može biti uvjetovana razlikama među jezičnim sustavima (*The time when...* > *Le moment où...*), a može biti i pitanje uvriježenosti ili jezične preferencije. Na razini poruke promjene perspektive se mogu odnositi na promjene (modulacije) poput: apstraktno-konkretno, uzrok-posljedica, dio-cjelina, dio-drugi dio, zamjena termina, negacija ili suprotnost, aktivno-pasivno, vrijeme umjesto mjesta (i obrnuto) itd.

6. Ekvivalencija⁴ (*l'équivalence*) je postupak u kojem istu situaciju jezici opisuju različitim stilističkim ili strukturnim sredstvima. Osobito je korisna pri prevođenju idioma i poslovice. Većina slučajeva ekvivalencije fiksna je i odnosi se na frazeološki repertoar frazema, klišeja, poslovice, imenskih i pridjevskih fraza i sl. (npr. *comme un chien dans un jeu de quilles* > *like a bull in a china shop*).

7. Adaptacija (*l'adaptation*) je metoda kojom dolazimo do samih granica prijevoda. Postupak je to kojim se nastoje premostiti kulturne razlike u slučaju kada se izvorna poruka odnosi na situaciju koja je posve nepoznata u ciljnoj kulturi. Primjerice, referenca na kriket u izvornom tekstu na engleskom mogla bi se u ciljnom tekstu na francuskom zamijeniti referencom na *Tour de France*.

Možda najdetaljniju i najsustavniju klasifikaciju prijevodnih postupaka objavio je 1997. engleski teoretičar Andrew Chesterman. On ih dijeli u tri velike kategorije: sintaktičke, semantičke i pragmatičke strategije, premda naglašava da među njima postoji određena razina preklapanja.

1. Sintaktičke strategije ili promjene u formi. Prve tri sintaktičke strategije Chesterman posuđuje od Vinaya i Darbelneta: doslovan prijevod, posuđenica/kalk (Chesterman ih stavlja u istu kategoriju, kod Vinaya i Darbelneta su zasebne) i transpozicija. Pomak u jezičnoj jedinici, kao i za Catforda, predstavlja prevođenje jedne sintaktičke jedinice (morfema, riječi, fraze, rečenice, odlomka) drugom, različitom sintaktičkom jedinicom (npr. *gemeinsam* > *in*

⁴ Pojam 'ekvivalencija' Vinay i Darbelnet upotrebljavaju u drugačijem značenju od autora koje smo dosada spominjali kada je bilo riječi o ekvivalenciji kao ključnom problemu prijevodnog procesa.

conjunction)⁵. Nadalje su tu promjena u strukturi fraze (broj i određenost imenske fraze te lice, rod i način glagolske), strukturi surečenice (redosljed rečeničnih dijelova, aktiv u pasiv i sl.) i rečenice (redosljed i vrsta surečenica). Preostale sintaktičke strategije odnose se na promjenu u koheziji teksta (referencije unutar teksta: elipse, supstitucije, uporaba zamjenika, veznika, ponavljanja), pomak u razini na kojoj se izražava smisao poruke (fonetička, morfološka, sintaktička, leksička) i promjenu retoričke sheme (ponavljanje, aliteracija, metrički ritam).

2. Semantičke strategije odnose se na leksičko, figurativno i tematsko značenje. Među njima su: sinonimija, antonimija, hiponimija, suprotnosti, promjena u stupnju apstraktnosti, promjena u distribuciji (raspoređenost semantičkog sadržaja na više ili manje elemenata – proširenje ili sažimanje), promjena naglaska, parafraza (izražavanje iste ideje drugim riječima) i promjena tropa (promjene u stilskim figurama koje izražavaju preneseno značenje, poput metafore ili personifikacije; u prijevodu se mogu zadržati, zamijeniti drugom vrstom figure, izostaviti ili dodati).

3. Pragmatičke strategije, za razliku od sintaktičkih (koje utječu na oblik poruke) i semantičkih (koje utječu na njezino značenje), utječu na poruku kao takvu. Rezultat su odluka koje prevoditelj donosi s obzirom na ono što očekuje ili zna o čitateljima prijevoda. Među njima su kulturno filtriranje (kulturno specifični element prevodi se ciljnim kulturnim ili funkcionalnim ekvivalentima, npr. *Flughafen Wien* > *Vienna International Airport*), promjena stupnja eksplicitnosti, promjena u količini informacija (dodavanje ili izostavljanje), promjena u interpersonalnom odnosu (odnosi se na promjenu stupnja formalnosti, emotivnosti i uključenosti), promjena u ilokuciji (npr. indikativ u imperativ, upravni u neupravni govor, uporaba retoričkih pitanja i sl.), promjena u koherentnosti (organizacija informacija u tekstu), djelomičan prijevod, promjena u vidljivosti (prevoditeljeve intervencije poput fusnota) i prijevod koji uključuje uređivanje teksta.

3.2. Prevođenje kulturoloških elemenata

„Prevoditi znači prevoditi kulture, a ne jezike“ (Casagrande, 1954: 338, u Pavlović, 2015: 73). Kako smo već ustvrdili, prijevod je susret s 'drugim'. Kulturno specifični elementi koji se pojavljuju u izvornom jeziku, tj. jeziku 'drugog', mogu predstavljati poteškoće prevoditeljima, osobito radi li se o jezicima koji pripadaju kulturama koje ne dijele mnogo izvanjezičnog sadržaja i izrazito se razlikuju u načinu života i društveno-povijesnom razvoju.

5 Primjeri za Chestermanovu klasifikaciju preuzeti su iz Chesterman (2010).

Pri takvim dilemama u susretu s kulturnim nepodudarnostima ili prazninama možemo primijeniti neke od postupaka za prevođenje elemenata kulture koje pronalazimo u klasifikacijama u poglavlju 3.1. ovog rada. Veselica Majhut (2012, u Pavlović, 2015: 73) predlaže sljedeće postupke: posuđivanje, doslovan prijevod, kulturni ekvivalent ili zamjena, opisni prijevod, dodavanje, izostavljanje, neologizam i leksička kreacija (potonja se odnosi na prevođenje elemenata kulture u fantastici). Franco Aixelá (2010), osim nekih od gore spomenutih kategorija, spominje još i ortografsku prilagodbu (primjerice kod vlastitih imena ili u slučajevima koji zahtijevaju transkripciju i/ili transliteraciju), lingvistički prijevod (prijevod je još uvijek blizak originalu, ali se pojam u ciljnom jeziku izmijeni na način da je razumljiviji u ciljnoj kulturi, npr. kod prevođenja veličina ili valuta ili primjerice institucija koje u ciljnoj kulturi ne postoje: *dollars* > *dólares*, *Grand Jury* > *gran jurado*) te uporabu fusnota ili glosara. Kako će se prevoditelj nositi s prevođenjem kulturnih elemenata može ovisiti o brojnim faktorima, među kojima su jezične konvencije i norme, osobine potencijalnih čitatelja, vještine i znanja prevoditelja, postojeći prijevodi ili relevantnost tih elementa u izvornom tekstu.

3.3. Teorija i praksa

Premda se neki teoretičari prevođenja, poput primjerice Susan Bassnett, zalažu za usku povezanost između teorije i prakse prevođenja kako ne bi, kao u nekim drugim znanstvenim disciplinama, došlo do prevelike udaljenosti među njima, francuski esejist George Steiner tvrdi da prijevodne strategije ne postoje, već da se radi tek o obrazloženjima prevoditeljskih postupaka, zapisima iz osobne prakse, te da kao takvi nemaju znanstvenu podlogu. Prijevod kao disciplinu naziva 'egzaktnom umjetnošću', te upravo zbog onoga što je tu prisutno kao umjetnost, takav opis smatra djelomičnim i ograničenim. Složili se sa Steinerom ili ne, ta djelomičnost nikako ne pretpostavlja i besmislenost ili nedopuštenost (Avirović, 2015:155-156). Unatoč kritikama koje je paradigma ekvivalencije doživjela proteklih desetljeća, prvenstveno zbog podrazumijevanja simetrije između jezika i ograničenosti na promatranje prijevoda kao teksta ili, u kasnijim periodima, komunikacijskog čina, važan su pokušaj usustavljenja i znanstvenog objašnjenja procesa prevođenja. Dapače, uvid u praksu i tankočutne procese dobrih prevoditelja umnogome mogu biti korisni nadolazećim naraštajima prevoditelja, pružajući im konceptualne alate kao ispomoć pri rješavanju problema pri prevođenju.

Noviji komunikacijski modeli tekstove promatraju kao rezultat motiviranog izbora. Prevoditelj, kao i autor izvornog teksta, ima komunikacijski cilj te leksičke jedinice i gramatičku organizaciju odabire na temelju istoga. Proces prevođenja tako je stvaranje novog komunikacijskog čina iz već postojećeg, nadilazeći kulturne i lingvističke granice (Pavlović, 2015). Pri izborima i odlukama koje prevoditelj donosi po pitanju prijevodnih postupaka, ne postoje pravila. Već je i sama odluka prevoditelja o tome što čini nepromjenjivu informaciju u kontekstu postojećeg referentnog okvira kreativan i intuitivan čin. Prevoditelj se često vodi vlastitom intuicijom građenom na iskustvu. Međutim, poznavanje prijevodnih strategija i mogućnosti raspoloživih za rješavanje problema na koje prilikom prevođenja naiđe, može mu olakšati proces te ga dodatno usavršiti.

4. Tim Krabbé i *Het gouden ei*

Hans Maarten Timotheus (Tim) Krabbé rođen je u Amsterdamu 13. travnja 1943. Nizozemski je pisac koji je svoju novinarsku i spisateljsku karijeru započeo 1967. te do danas objavio 28 knjiga. U njima se kao motivi često javljaju i njegove dvije velike životne strasti – šah i biciklizam.

Het gouden ei (Zlatno Jaje) iz 1984. vjerojatno je najpoznatije Krabbéovo djelo u Nizozemskoj i u inozemstvu (pri čemu su veliku ulogu odigrale i dvije ekranizacije romana⁶). Lako bismo mogli reći da uspjeh duguje kratkoći (koja sigurno nije odmogla), no značajnu ulogu tu je odigrao i jasan i jezgrovit pripovjedni stil unutar kojeg autor razrađuje čitateljstvu privlačne teme i ideje. Krabbé doista piše sažeto i bez nepotrebnih dodataka. Ta ekonomičnost očigledna je već pri pogledu na *Het gouden ei*, roman koji broji tek stotinjak stranica. Međutim, Krabbéu ne samo da je ekonomičnost svojstvena, dapače, na nju je ponosan. Jedan od belgijskih kritičara za *Het gouden ei* je napisao kao bi „lošiji pisac od ove ideje napisao knjigu od 300 stranica“, što Krabbé, prema vlastitim riječima, smatra najboljom kritikom koju je ikada dobio (Bray, 2016).

61988. po romanu je snimljen film redatelja Georgea Sluizera pod imenom *Spoerloos* (Bez traga), za koji je scenarij napisao sam Krabbé, a osvojio je, između ostalog, i Prijs van de Nederlandse Filmkritiek. U SAD-u je pak 1993. snimljena nova ekranizacija (pod palicom istog redatelja) – *The Vanishing* (Nestajanje), kojom Krabbé nije bio nimalo zadovoljan, za razliku od originalne nizozemsko-francuske produkcije.

Inspiracija za *Het gouden ei* bio je novinski članak o djevojci koja je nestala na putu za Španjolsku nakon što je na odmorištu otišla kupiti žvakaće gume. U Krabbéovom romanu Rex i Saskia putuju u Francusku. Na benzinskoj stanici Saskia odlazi kupiti piće i nestaje bez traga. Nakon tog početnog postavljanja scene, Rexa odjednom nalazimo osam godina kasnije s novom djevojkom, Lienneke. Još uvijek gotovo opsesivno pokušava ući u trag Saskiji te se u drugom dijelu romana, djelomično iz perspektive antagonista Lemornea, počinje odmotavati klupko, a Rex zajedno s čitateljima, korak po korak postaje svjestan Saskijine sudbine.

Riječ je o trileru, za kojeg je po definiciji ključna odlika napetost. Nju Krabbé gradi prvenstveno promjenama perspektive, ali i kronološkim skokovima. U prvim dvama poglavljima čitatelj je, zajedno s Rexom, još u potpunom neznanju. Tek u trećem poglavlju, velikom *flashbacku*, saznajemo detalje Saskijine otmice, međutim, još ne znamo ništa o njezinoj daljnjoj sudbini. Tu čitatelj zna više od Rexa, koji nas sustiže u četvrtom poglavlju da bi se u petom i posljednjem svima razjasnio misterij na istim mjestima na kojima se zločin dogodio nekoliko godina unatrag. Premda ima sve odlike uzbudljivog trilera, riječ je i o psihološkom romanu u kojem pratimo razmišljanja i motive Rexa i Lemornea. Krabbéove likove upoznajemo proživljavajući s njima situacije kroz koje prolaze (ili pak sjećanja koja su ih oblikovala) te smo kao čitatelji tako odmah i sami dio priče. Dautzenberg (1995) glavnog antagonista Lermonea naziva beskrupuloznim u psihološko-patološkom smislu, on je lik bez savjesti koji testira granice i posljedice svojih postupaka. Sličnost između njega i Rexa kao glavnog protagonista romana leži u introspektivnosti i sposobnosti da se promatraju izvana, kao da promatraju drugu osobu. Tokovi svijesti su im iskreni, bez sentimentalnosti te u njima i sami likovi prepoznaju svoje neetične postupke. Rexu također ne nedostaje određena doza okrutnosti u karakteru, premda se ona očituje u mnogo suptilnijim postupcima od Lemorneovih. Razlika je u tome što Rex čuje glas savjesti te je istovremeno fasciniran i posramljen tim aspektom svog karaktera.

Čitav roman prožet je motivom zatvorenosti, počevši od naslova koji aludira na Saskijinu noćnu moru u kojoj zatočena u zlatnom jajetu posve sama lebdi svemirom. Taj san i utjecaj koji ima na Saskiju indirektno je utjecao i na okolnosti koje su je dovele na mjesto na kojem će postati žrtvom zločina⁷. Zatvorenost u doslovnom smislu ključan je dio rješenja zagonetke o Saskijinoj sudbini, a na određeni, gotovo morbidan, način, dobiva i pozitivan aspekt, jer nosi sa sobom obećanje o oslobođenju od usamljenosti (Dautzenberg, 1995).

⁷Na prošlom putovanju Saskija nekoliko sati zatvorena u automobilu čeka Rexa da se vrati s gorivom bez kojeg su ostali. To je kasnije povod njezinom inzistiranjem na zaustavljanju na benzinskoj stanici unatoč nepotrebnosti tog postupka.

Het gouden ei vrvi skrivenim dvosmislenostima. Sâm Krabbé istaknuo je među njima slučajeve poput imena Lemorne, koje je anagram od *le norme* (norma). Prije nego počne planirati svoj naum, Lemorne s obitelji ide na odmor u Normandiju, čije ime upućuje na 'normalnost'. Krabbé svojim čitateljima ne zamjera moguće previđanje takvih detalja, dapače, vjeruje da knjiga ne pripada autoru, već čitateljima. Ne primijete li oni ono što je u njima manje ili više skriveno, ili u tome vide nešto sasvim drugo, onda to ni ne postoji (Bray, 2016).

Žanr u kojeg Krabbéa najčešće smještaju je triler. Kapteijns (1999.) objašnjava kako u Nizozemskoj, za razliku od anglosaksonskih zemalja, postoji jasna podjela između uzbudljivih trilera i lijepe, tj. kako ju on naziva, umjetničke, književnosti, premda naravno postoje i uzbudljiva djela lijepe književnosti kao i kvalitetno napisani trileri. Krabbé je, smatra, autor koji je na granici tih dvaju svjetova te ga se teško svrstava u ladice. Nekonvencionalnost mu je svojstvena i u privatnom životu, a prati ga još od djetinjstva, osobito zbog utjecaja njegova oca. Krabbé je jednom prilikom tako primjerice izjavio kako je riječ 'ured' u njegovoj obitelji predstavljala najuvredljiviju psovku te da je od djetinjstva živio u okruženju u kojem se podrazumijevao nonkonformizam (Kouters, 2009).

Sâm Krabbé kritičarima je zamjerio to što ne cijene dobru priču, tj. što od priče koja je na površini uzbudljiva automatski očekuju površnost te razlog tome vidi u činjenici da on piše pitke knjige privlačne publici⁸. U jednom navratu izjavio je čak i kako osjeća poveznicu s mladim Hermansom⁹ jer ih spaja jednaka želja da jasnim, slikovitim i jezgrovitim jezikom ispričaju priče za koje je očigledno da imaju određenu dubinu. Vlastitim riječima je to možda najbolje sažeo na sljedeći način: „Površina mora biti zanimljiva, ali istovremeno i nagovještavati dubinu“¹⁰. Jezik mu je više sugestivan no iscrpljujuće opsežan i slikovit, priču nose dijalozi koji se smjenjuju u gotovo filmskom slijedu scena, no ne nauštrb plastičnog opisa u ogoljenoj, elegantnoj i preciznoj prozi. Seaton (2003) tako u romanu *Het gouden ei* primjećuje noirovski senzibilitet, te određenu turobnost i melankoliju. Smatra kako Krabbé s pravom izbjegava etiketu pisca trilera i misterija, s obzirom na to da nadilazi formulaičnost žanra elegancijom izraza i filozofskim elementima. Pronicljivo promatra društvene norme i psihologiju likova, koji nose u sebi gotovo egzistencijalistički osjećaj apsurdna, kao da negdje u dubinama svojeg bića promatraju same sebe kao žrtve mračne kozmičke šale.

8 „Een [...] veel voorkomend misverstand is, zeker ten aanzien van mij, dat iets dat aan de oppervlakte boeiend is, daarom ook oppervlakkig moet zijn.“ (Kapteijns, 1999: 45)

9 Willem Frederik Hermans (1921-1995) jedan je od najpoznatijih poslijeratnih nizozemskih pisaca.

10 „De oppervlakte moet boeiend zijn, en tegelijk een vermoeden geven van diepte.“ (Kapteijns, 1999: 45)

5. Prijevod

1. poglavlje (str. 6-11)

1	Ujednačeno poput svemirskih brodova kretale su se kabine automobila pune turista dugim, širokim putem prema jugu. Večer je počela bojiti valovite krajolike uz autocestu Sunca u ljubičasto, traka automobila postajala je tanja. Rex Hofman i Saskia Ehlvest bili su već deset sati na putu i još otprilike sat vremena udaljeni od
5	posljednjeg odredišta prvog dijela njihova putovanja: hotela u Nuits-Saint-Georgesu, nedaleko Dijona. Mjesto je bilo smješteno nešto dalje od najlogičnijeg smjera kretanja, ali Saskiji se ime činilo vrijednim tog malog skretanja s puta.
10	Krajnji cilj bila je kućica u brdima iznad Sredozemnog mora, kod Hyeresa, i toliki su put jednom već prešli u danu, no ovog su se puta više zadržali na sporednim cestama i umjesto da zaobiđu Pariz, presjekli su ga uzduž i popili nešto u kafiću kad su zalutali. „Puno je ljepše gledati kako se lokalni kolorit polako mijenja“, rekla je Saskia.
15	„Lokalni kolorit odmah skoči na crveno kad se mi pojavimo“, pomisli Rex ali to, na vlastito čuđenje, ne izgovori.
20	No, bilo je vruće, a oni još daleko od cilja, i atmosfera se u zadnjih sat vremena pomalo zaoštrila. Kad je Saskia unutar deset minuta dvaput morala odložiti svoje pletivo kako bi Rexu ogulila naranču, druga joj je naranča pala na pod.
25	„Jao! Pala je! Jooj“, reče. On posumnja da je to namjerno učinila, ali to prešuti. Možda je malo i pretjerao sa svojim vozačkim pravima kako bi je pozvao na red jer ona nikad ne vozi. On joj je platio satove vožnje, ali nakon ispita, ona ništa po tom pitanju nije učinila, ma koliko je on nagovarao. Za Rexa je to bila šteta, on je sanjao o dalekim putovanjima na kojima bi se u dugim noćima mijenjali za volanom. Ona se nagnu nad upravljačku ploču. „Što radiš?“ „Gledam koliko ima benzina.“ „Tek smo napunili gorivo!“ „Samo gledam!“ Pokazivač goriva u Rexovom autu nije radio. Tako je bilo i prije tri godine kad su

30	prvi put zajedno otišli na odmor. Jedne je večeri propustio i zadnju benzinsku postaju kunući se da ima dovoljno goriva da stigne do hotela, i Saskia ga je u mrklom mraku na talijanskom seoskom putu morala tri sata čekati da se vrati s kantom goriva. Otada na upravljačkoj ploči stoji magnetom pričvršćen blokić za upisivanje prijeđenih kilometara - bio je to Saskijin poklon. Za vrijeme odmora sama je vodila računa o
35	tome, u blokiću su njezinim rukopisom već bile upisane tri brojke koje su jasno davale do znanja da se do Nuits-Saint-Georgesa može doći bez točenja goriva, a povrh toga, u prtljažniku je bila i kanta s gorivom. Pa ipak je točno da je čovjek prvi dan odmora uvijek pomalo zabrinut. Toliko bi toga moglo poći po zlu, pitaš se jesu li prošle hotelske rezervacije, hoće li bicikli pasti s krova, postoji li uopće unajmljena
40	kućica. „Zašto sama ne sjedneš za volan? Tako ćeš puno bolje vidjeti kilometražu“, pomisli Rex, a odmah zatim pomisli i: „bolje da to ne kažem“, no ipak to reče. Ona se lecnu. „Jednostavno ne želim opet ostati bez benzina, ako se slažeš“. „Imamo, inače, dovoljno benzina da se vratimo u Amsterdam“, reče Rex.
45	Saskia profučka nekoliko tonova i pogleda kroz bočni prozor. Na vrhu uzbrdice poput čudnovatog bijelog dvorca ukaza se benzinska postaja najavljena tabelom s natpisom: TOTAL 900 metara. Sljedeća postaja: FINA, 49 kilometara. FINA je sasvim odgovarala, ali ta se TOTAL-ova postaja ispriječila
50	poput neizostavnog povoda za svađu. Ne rekoše ništa. U zadnji tren Rex skrene prema crpki. Nije čak ni smanjio brzinu kako bi to djelovalo što neočekivanije.
55	„Bože, baš bezveze“, pomisli on. Krajičkom desnog oka pokušao je razabrati Saskijinu reakciju. Ona je stisnula usne i razrogačila oči u klaunovski izraz lica koji je među njima imao utvrđeno značenje ponude za pomirenje. Pogledaju se i nasmiju. „Peace?“, reče ona s dva podignuta prsta u obliku slova „V“. „Peace.“
60	„E, pa onda ću iskoristiti priliku da se popiškim.“ Rex je htio nastaviti vožnju bez točenja goriva, ali onda ipak stane u najkraći red; sve su crpke bile zauzete. Saskia ga poljubi i izađe. „Kako je samo volim“, pomisli on dok je sa svojom pletenom košarom u ruci

65	<p>nestajala iza automatskih staklenih vrata trgovine. Na licu mu se pojavi osmijeh kojeg letimično ugleda u retrovizoru, kao da mu ga je darovala. Ni nakon četiri godine nije mogao povjerovati da je zaista njegova.</p> <p>Upravo se u tim djetinjastim svađama očitovala njihova povezanost, predavali su im se kako bi osjetili koliko se vole, kao bogataši koji se razmeću novcem. Za jedan sat vremena bit će zajedno u kadi u Nuits-Saint-Georgesu.</p>
70	<p>I sada je, u sedam i deset, još uvijek bila gužva pod nadstrešnicom crpki, po podu uskovitlani omoti sladoleda, prikolice, muškarci u kratkim hlačama i podignutim majicama, jedan spaček s kanuom na krovu koji se zvao „Kraljica Elizabeta“. Kad je Rex krenuo prema svojoj crpki, umalo je pregazio jednu djevojčicu nalik Vijetnamki koja je vukla patku na kotačićima.</p>
75	<p>Automatska vrata nisu prestajala raditi od šarolikog svijeta kojem je jedna stvar bila zajednička: TOTAL-ova postaja nikome nije bila krajnji cilj. Jedan crnac u afričkoj haljini pogledom se osvrtao dižući u zrak dva sladoleda, neki čovjek povezane ruke naslonio se na stakleni zid trgovine, češkajući se zdravom rukom po glavi, neki je otac fotografirao djevojčicu i dječaka s reklamnim RICARD šiltericama. A onda se,</p>
80	<p>baš kad je Rex bio gotov s plaćanjem, iza stakla opet pojavila Saskijina crvena koverčava kosa.</p>
	<p>Istovremeno sjednu u auto. Saskia pogleda kilometražu i zabilježi stanje u blokić. Pisala je dulje nego što je bilo potrebno, i kad je završila, Rex pročitao: <i>512(!!!) Kad prije! No što se može!</i> On je poljubi iznad uha i krene - sada u jednom dahu do Nuits-</p>
85	<p>Saint-Georgesa.</p> <p>Ali Saskia reče: „Hoćemo li se malo odmoriti ovdje? To će ti pasati. Hej, pa rekli smo da ćemo polako putovati i uživati.“</p>
	<p>Rex bi sada ipak najradije krenuo, ali bilo bi šteta ne iskoristiti njezinu dobru volju. Parkirao je pored jedne kante za smeće na najudaljenijem kraju velikog travnjaka koji je pripadao benzinskoj postaji.</p>
90	<p>Saskia istrese torbicu s korama u kantu pa su se neko vrijeme dodavali lopticom koju je kupila specijalno za uklanjanje ukočenosti od vožnje. Zatim su zagrljeni odšetali do ograde koja je okruživala travnjak i sjeli na neku vrstu malog brijega.</p>
	<p>Iza njega se nalazila hrpa nepokrivenog otpada.</p>
95	<p>„Nije baš osvježenje uz žuborenje potočića“, reče Saskia. Sâm travnjak bio je sve do crpki zasut mliječnom stazom od zgužvanih papirića i kutija od cigareta. Jedno su vrijeme šutke sjedili jedan pored drugoga. Svjetlost je počela blijedjeti. Kroz živicu</p>

	se vidjela rijeka automobila na autocesti - čovjek bi pomislio kako se s ovog mjesta vječito može vidjeti naviranje automobila.
10 0	„Hej, volim te“, reče Saskia. Velika crvena slova riječi TOTAL na nadstrešnici iznad crpke tvorila su plastičnu krunu na njenoj glavi. „I ja tebe.“ „I bit će nam divno na odmoru.“ „Da. Da, hoće.“ „Hoćemo li tu zakopati novčiće?“
10	„Može.“
5	Rex otvori novčanik i pruži Saskiji jedan franak. I ona je imala jedan pa ih pomiješa među sklopljenim dlanovima kako se više ne bi znalo koji je čiji. Zatim odabere jedan od potpornih stupova ograde i postavi novčiće jedan do drugoga u utor kraj betonskog postolja. Gornji su rubovi bili vidljivi. Rex ih pokrije velikim oblutkom.
11 0	Izbrojio je; bio je to osmi stup od kraja ograde. On se nasmiješi: osam je bio njezin sretan broj. Ruže su bile najljepše ako ih je bilo osam, i žalila je što nije godinu dana mlađi – tada bi razlika među njima bila osam godina. Rex je zagrlj, i oni neko vrijeme ostanu tako.

3. poglavlje (str. 66-70)

1	Iz jednog nizozemskog auta izašla je djevojka od nekih dvadeset i pet godina koja ga je podsjetila na Denise. Lemorne je stajao pored automata za kavu i promatrao je dok je prolazila pokraj njega prema prolazu s toaletima.
5	Bilo je prošlo sedam sati, no gužva je i dalje bila tolika da se pred svim crpkama stajalo u redovima. Time je šansa da se njezin muž pomakne prije nego ona izađe iz trgovine bila manja. Ne mogavši više čekati pored automata, Lemorne izađe van. Stao je pokraj vrata i promatrao kako se Nizozemac pomiče u redu. Hoće li djevojka dovoljno dugo ostati u wc-u? Ako bi se ravnao po Gabriellinim i Deniseinim dostignućima na tom polju, onda je imao šanse. Odjednom primijeti kako je neki
1 0	čovjek krenuo fotografirati dvoje male djece koja su stajala pred vratima odmah pokraj njega pa se izmakne u stranu.

	Nizozemac je platio, a Lemorne je opet ušao. Odmah je iza staklenih vrata naišao na djevojku nalik Denise.
1	Nastavio je prema automatu za kavu i počeo tražiti drugu prikladnu žrtvu. Pogledom je
5	i one su se koji trenutak kasnije našle opet vani s čašicama s kavom i limenkama u ruci, i ne sluteći kako su izbjegle najvažniji trenutak u svom životu.
	Obratio se jednoj Belgijanki, no ona se pravila da ga ne čuje; bila je to neočekivana reakcija. Lemorne ožedni i ubaci dva franka u automat s osvježavajućim pićima. Pokušao je izvući Schweppes iz ležišta koristeći samo desnu ruku, no to s ovom nesretnom maramom nije išlo tako lako. Bila je to situacija za koju se i prije uvjerio da
2	djeluje kao mamac za muhe. No ovako nije mogao birati, pa se jedan šezdesetogodišnji
0	Nijemac nehotice uhvatio u klopku. Ispostavilo se da je pao s drveta kad mu je bilo jedanaest godina. On mu otvori limenku i poželi brzo ozdravljenje.
	Lemorne je iskapi, baci u smeće i odluči otići: nije se smio predugo zadržavati na istom mjestu. Vratio se do auta, skinuo maramu i zapisao: TOTAL 'Venoy-Grosse-Pierre'; 28.7. '75; 19h-19.20h.
2	Opet je prikvačio prikolicu, gledajući preko travnjaka gdje su se ljudi loptali, sjedili uz
5	ogradu, ležali ispruženi na travi.
	Kod paljenja auta, mjerač benzina pokazao je da mora ići napuniti gorivo. Odvezao se natrag do crpki gdje su još uvijek stajali redovi. Hladni tonik već mu je dospio do mjehura i kad je završio s plaćanjem, parkirao je kod trgovine, pokraj velikog kamiona s prikolicom.
3	Kad se vratio iz wc-a, ugledao je djevojku koja mu je nedavno prošla ispred nosa,
0	Nizozemku koja je pomalo nalikovala Denise. Stajala je u dnu trgovine, pokraj automata s pićima, sama.
	Iako za ovakve situacije ništa nije pripremio, Lemorne stane kraj automata za kavu. Ubaci dva franka u prorez, i pritisne dugme za crnu kavu sa šećerom.
	Dok se njegova čašica punila, djevojka je pretraživala svoj novčanik. Nepotrebno si je
3	otežavala držeći snop ključeva u ruci.
5	Ona ga pogleda i primakne se k njemu.
	„Oprostite“, reče ona, „govorite li francuski?“
	„Ja sam Francuz“, reče Lemorne.
	„Nedostaje mi franak za automat. Imate li za razmijeniti?“ Govorila je dobrim, ali uzdržljivim francuskim.

4	„Pogledat ću“, reče Lemorne. On izvadi novčanik iz džepa. Njezina najmanja
0	novčanica iznosila je deset franaka, on joj je nije mogao usitniti, na trenutak su se nasmijali zbog svojih neuspješnih pokušaja da ispravno razmijene novac.
	Otišla je do blagajne i tamo razmijenila.
	Lemorne popije još jedan gutljaj kave. „Hajde“, reče on u sebi. Izvadi ključeve od auta iz torbe i krene se odsutno igrati s njima.
4	Djevojka se vrati i izvadi jednu limenku Fante i jednu piva. Kratko se osmjehnula
5	Lemorneu. Činilo se kao da gleda u njegovu trokutastu maramu - ali on je više nije imao na sebi!
	On pućne jezikom, nije mogao smisliti što reći.
	Djevojka zakorakne prema njemu.
	„Mogu li pogledati?“, upita.
5	„Na što mislite?“
0	Ona pokaže na ruku u kojoj je držao ključeve od auta.
	„Baš lijepo“, reče ona pokazujući na slovo R na privjesku. „Možete li mi reći gdje mogu kupiti jedan takav?“
	Lemorne se zamislio. Nasmiješio se i slegnuo ramenima. „Ja sam predstavnik za to“, reče, pitajući se je li joj riječ „ <i>représentant</i> “ poznata. „Prodajem ih, pun mi ih je auto.“
5	„Stvarno?“ U očima joj se pojavi ideja. „Mogu li možda kupiti jedan? Isto sa slovom
5	R?“
	On je pogleda i uzdahne. „Zašto ne.“
	„Da? Koliko košta?“
	„Devet i pol franaka“, reče Lemorne.
	On iskapi čašicu, baci je u smeće i mahne joj da ga slijedi. Čuo je njezin korak iza
6	sebe.
0	Stao je pored vrata svog auta, ona pored prikolice, očito misleći da se tamo nalaze privjesci za ključeve.
	„Ne, ne“, reče Lemorne i pokaže prema stražnjem sjedištu gdje se još uvijek nalazila kutija s pločicama na kojoj je pisalo: J. - J. MONTMÉ – JEAN – AUTUN - TUILIER.
	Polovica kutije bila je prekrivena trokutastom maramom. Iz jednog nabora virio je čep
6	bočice.
5	Stajali su jedno pored drugoga. S lijeve strane bio je veliki kamion, na desnoj strani je upravo stao neki karavan, činilo se kao mu se auto nalazio u uskoj ulici.
	Lemorne otvori vrata, nagne se nad stražnje sjedište i opet se uspravi. „Jako je teška“,

	<p>reče pokazujući na kutiju. „Bilo bi najlakše da uđete.“</p> <p>Gestom je ukazao na druga vrata. Vidio je kako joj lice prekriva ona tuga, onaj tračak</p> <p>7 nepovjerenja.</p> <p>0 „Slovo R?“, upita Lemorne.</p> <p>„Da.“ Počela je obilaziti auto, s limenkama u ruci. On posegne prema stražnjem sjedištu; prije nego što se našla pred svojim vratima, on je već držao u ruci preokrenutu bočicu i mokru krpu. Ona sjedne i okrene se prema kutiji.</p> <p>„Oprostite, samo trenutak“, reče Lemorne i posegne rukom iza nje. U iznenadnom,</p> <p>7 divljem hvatanju zraka, ona mu se otme; Lemorne savije ruku i pritisne joj dlanom</p> <p>5 lice, uzdrhtalo i snažno.</p> <p>Ona napne leđa, kao skakačica koja stoji na dasci spremna na skok te ispusti limenke iz ruke i sklizne na sjedište.</p> <p>„To“, pomisli Lemorne.</p> <p>Upalio je motor i odvezao se s parkirališta na autocestu Sunca.</p>
8	
0	
8	
5	
9	
0	

4. poglavlje (str. 72 – 78)

1	<p>Prvoga dana nije još ništa moglo stići, no Rex je ipak otišao pogledati. Išao je pješke i bez kišobrana, iako je kiša lagano padala. Bio je to memorijalni hod, a tako nešto odradiš vlastitim snagama, ne braneći se od neba.</p> <p>Stanovao je u zgradi na rubu četvrti Buitenveldert s druge strane kanala koji se još od njegova rođenja smatrao granicom Amsterdama. Šetnja se protezala preko širokog</p>
5	<p>bulevara gdje je vladala tišina kakvu gradski projektanti nisu predvidjeli i pokraj mjesta gdje je kao dječak gledao početak natjecanja zračnih balona. Kasnije je na istome mjestu podignuta škola u kojoj je, ima i tome više od dvadeset godina, maturirao.</p>
10	<p>Prešao je preko mosta prema mirnom, urednom naselju sa skupim stanovima i ulicama u kojima svi auti miruju. U jednoj od tih ulica nalazio se poštanski ured, s posebnim ulazom za poštanske sandučiće.</p> <p>Rexov sandučić bio je smješten u visini očiju, ali on je ipak, nakon što ga je otvorio, cijelom dužinom unutra gurnuo ruku.</p>
15	<p>Nije bilo ničega, i on se vratio. Bila je to ugodna šetnja, sveukupno ne duža od pola sata, i on odluči i sljedećih dana ići pješke.</p> <p>Kad je opet sjeo za stol i krenuo raditi, povremeno ustajući kako bi zurio kroz prozor, Rex iznenada zapazi nešto što ga je nagnalo da protrlja oči. Točno ispod njegovog prozora stajao je veliki žuti kombi koji odavno nije bio opran, a na prljavoj je haubi</p>
20	<p>bilo ispisano: REX SVIĐAŠ MI SE SANDRA.</p> <p>„Bože, pomisli Rex, „prva poruka stiže od nje“.</p> <p>Bio je to vrlo upečatljiv auto, nikad ga prije nije vidio. Rex se uputi prema kraju prozora kako bi vidio registarsku tablicu: bila je obična nizozemska.</p> <p>Nije ga prošla hladna jeza, koliko god je to priželjkivao. Osam je godina bilo</p>
25	<p>dovoljno da se čovjek navikne na te fenomene. Kad je jednom prolazio kroz mjesto gdje je trebao ići sa Saskijom kad je nestala, činilo se da su brojni plakati uz cestu bili bijelo obojeni, s velikim crvenim upitnikom u sredini. Osim njega, bili su ispisani samo brojevi, i to uvijek isti: 75.07.29., s točkama između, kao da se netko bojao da se iz njih neće iščitati datum. Samo se za jedan dan razlikovao od dana njezina</p>
30	<p>nestanka – bio je to telefonski broj agencije za promidžbu koja je iznajmljivala te plakate.</p> <p>Bio je jednom i jedan miš koji ga je, prednjim šapicama oslonjen o izlog trgovine</p>

	životinjama, tako dugo i prodorno gledao da je, siguran da ga iz tih očiju promatra Saskia, osjetio bol.
35	Ali ako si spreman šire gledati na stvari, takve poruke bile su uobičajena pojava. Broj prijeđenih kilometara na TOTAL-ovoj crpki, datumi rođenja, upoznavanja i nestanka neprestano su se, blago okrnjeni, pojavljivali u njegovom životu; u novinama se pojavila najava vjenčanja jednog Rexa i jedne Saskije; sanjao je težak san o sinčiću usputnih poznanika, i otkrio da je rođen na dan njezina nestanka.
40	Dražba od svih ovih poruka, izuzevši njezin san o Zlatnom jajetu, bila mu je jedna velika, drvena kvačica, preostala poput posljednjeg Mohikanca Saskijinog uplitanja u njegovo kućanstvo, koju je i dalje koristio u svrhu koju joj je ona bila namijenila: vakumsko zatvaranje otvorenih vrećica čipsa.
45	Rex nastavi raditi i, kad je kasnije u danu ponovno bacio pogled na auto, otkrije da je nešto bio previdio. Na haubi je također pisalo, umrljano: DOK OVO PIŠEM, GREBEM PO SREĆI.
50	„Isuse, kakva lijepa rečenica“, pomisli on. Suze mu navru na oči. Tko je još doživio da mu se tako lijepa ljubavna pisma parkiraju pod prozorom? Kakva velika, pjesnička istina: iskazivanje ljubavi uništava ljubav. Ako na tren izostavimo Saskiju, i komunikaciju koju je iz svog nepoznatog prebivališta pokušavala uspostaviti: Rex se odmah zaljubi u tu Sandru.
55	Ali tko je ona bila? Nije poznao nikoga tko se tako zvao. Je li to bila jedna od onih ogorčenih tridesetogodišnjih ženica koje su, baš poput njega, po cijele dane sjedile same u svom stanu? Njih je ipak prije smatrao spremnima na neobavezan seks s nekim tko pozvoni na vrata nego za pisanje poezije po haubi.
60	Da nije to ona djevojčica od petnaestak godina koju je ponekad viđao na hodniku i u sebi je nazivao „smješnica“? Time što je jednom uz hihot okrenula glavu kad ju je susreo s prijateljicom na ulici, jasno je pokazala da razmišlja o njemu.
65	Kako je zapravo znala, tko god da je bila, da se on zove Rex? Na vratima mu je stajalo R. Hofman. Je li to uopće bila poruka za njega? Možda je bila napisana za nekog Rexa iz Utrechta, i sada je kombi bio na putu, svugdje stvarajući pomutnju pred kućama u kojima je stanovao neki Rex. Ali toliko ljudi po imenu Rex nije bilo. A poruka je bila svježije napisana, još je nije bio prekrrio novi sloj prljavštine. Odjednom Rex osjeti snažnu i fizičku žudnju za tom Sandrom. Da napiše „ONDA DODI“ na haubi? Zamisli da je to ona djevojčica i da ga njezini roditelji uhvate na djelu. Ne: <i>ona</i> je znala tko je <i>on</i> , a ne obrnuto - ako je ona što smjerala, neka onda

	ona i poduzme sljedeći korak.
70	<p>U svakom slučaju ništa mu više nije moglo pokvariti dan i Rex veselo nastavi raditi na članku o njemačkom matematičaru Cantoru iz devetnaestog stoljeća, koji je morao napisati za znanstveno-popularni časopis za mlade za koji je radio.</p> <p>Povremeno bi pogledao stoji li žuti auto i dalje na svom mjestu i iz šale napisao na 'ljubavnoj stranici' u svojem rokovniku, pri dnu rubrike 'event.ulov.': Sandra.</p> <p>Drugoga dana ničeg nije bilo u njegovom poštanskom sandučiću.</p>
75	<p>Trećega dana stigla su tri pisma. Jedno je od njih, dječjim rukopisom, bilo potpisano sa Sakia. Strašno, taj prijezir Francuza prema pisanju stranih imena. Pismo je imalo osam stranica, a počinjalo je s pornografskim opisom Saskijinih doživljaja u bordelu.</p> <p>Rex nije pročitao pismo do kraja. Drugo pismo bilo je od jednog vidovnjaka iz Autuna koji je predviđao da će opet vidjeti Saskiju za nekoliko dana. Rex je znao da se Autun ne nalazi predaleko od TOTAL-ove crpke i on ga potraži na karti.</p>
80	<p>Osamdeset kilometara. On ostavi pismo po strani. Treće pismo bilo je od tjednika <i>Photo-Vie</i> koji mu je nudio pet tisuća franaka za priču u slučaju da nađe Saskiju. Rex im je odgovorio kako eventualnu priču o povratku mogu dobiti besplatno ukoliko sada objave priču o nestanku s fotografijama.</p> <p>Žuti je auto još uvijek stajao vani.</p>
85	<p>Odjednom Rex shvati kako je krivo pročitao drugi tekst. Pisalo je: DOK OVO PIŠEM, GREBEM PO LAKU. I rukopis je поближе gledano bio drukčiji od onog kojim je napisano Sandrino REX SVIĐAŠ MI SE, i slova su bila prekrivena s više prljavštine, kao da su ranije bila napisana. Vjerojatno ta dva teksta nisu bila povezana.</p>
90	<p>Sandra, dakle, i nije bila toliko zanimljiva koliko je mislio, no to nije izbrisalo njezinu ljubavnu izjavu.</p> <p>Netko iz novina <i>Algemeen Dagblad</i> nazvao je za telefonski intervju povodom njegove francuske kampanje za promidžbu. Rex je bio vrlo opsežan u svojim odgovorima, no odbio je izreći koliko ga je to koštalo.</p>
95	<p>Lieneke je nazvala da ga upita je li joj on pozvonio na vrata dok je bila pod tušem, jer kad je otvorila, nikoga nije bilo. Nakon nekoliko rečenica ispostavilo se kako je željela da se ranije vide. Nakon tužnog povratka s odmora, samo su se jednom vidjeli, prije par dana u Sveučilišnoj knjižnici, i dogovorili da se vide za dva tjedna. Glas joj je zvučao tužno, što je Rexa uzrujalo. Došla je već iste večeri i vodili su dug i</p>
10	<p>ugodan, gotovo zaljubljen razgovor. Prespavala je kod njega.</p>

0	<p>Četvrtoga dana, u četvrtak, žuti je auto i dalje stajao vani. Na istome mjestu, točno pod njegovim prozorom.</p> <p>Lieneke je došla biciklom i otpratila ga do pošte. Na vjetrovitom parkingu naišli su na potencijalnu Sandru iz hodnika. Rex je prodorno pogleda, a ona mu uzvрати pogled bez straha ili srama. Ostao je zaprepašten njezinom ljepotom. Zasigurno joj nije bilo</p>
10	<p>petnaest godina, to je vjerojatno godinama prije bio zaključio i poslije više nikada</p>
5	<p>nije ispravio.</p> <p>Na njoj se ništa nije dalo naslutiti. U slučaju da je ona bila Sandra, Rexu je bilo pomalo krivo što je Lieneke sada bila s njim.</p> <p>Popili su još jednu kavu u kafiću, a Rex je kupio <i>Algemeen Dagblad</i>. Intervju je stajao na drugoj stranici, s vrlo umanjenom kopijom francuskog oglasa i Saskijinom</p>
11	<p>slikom preko tri stupca. Kao i mnogo puta dotad, osjetio je kako mu se misli brzinom</p>
0	<p>munje slažu u glavi: Bože, kakva zgodna žena - Saskia! - nema je.</p> <p>Bila je to fotografija koja se i prije osam godina pojavila u svim novinama i koju je sada opet koristio u svojim oglasima: fotografija iz uličnog kafića u Parizu, jutro prije njezina nestanka, njezina posljednja fotografija. Iz profila od sedam osmina gledala je u Rexa s osmjehom mudrice, kao da nešto smjera. Podnaslov je glasio: ...<i>dvije</i></p>
11	<p><i>limenke...</i></p>
5	<p>Pod naslovom POZIV FRANCUZIMA POVODOM NESTALE DJEVOJKE još jednom je ispričana cijela priča o njezinom nestanku, sažeto i s greškicama. Ipak je naveden iznos koji je Rex, navodno, platio za oglase. <i>Cijena: nekih 80 000 guldena. Zbog toga se do grla uvalio u dugove. A nada? 'Nikakva', kaže Hofman. 'Ovo je odavanje počasti.'</i></p>
12	<p>Dao je Lieneki članak da ga pročita. Kad ga je pročitala, samo je kimnula glavom i</p>
0	<p>vratila mu ga bez riječi. Rexu se odjednom učinilo prilično neotesano da je novine kupio dok je ona još bila s njim.</p> <p>Oprostili su se, a Rex se zaputio ka svom poštanskom sandučiću. Ovog puta bilo je sedamnaest pisama iz Francuske.</p> <p>Kod kuće je opet otvorio svoj rokovnik na ženskoj stranici. Ispod dva imena u rubrici</p>
12	<p>'available' zapiše: Lieneke. U rubrici 'event.ulov.' precrta Sandru i umjesto toga</p>
5	<p>napiše:</p> <p>Sandra-Hodnik I? Sandra-Hauba</p> <p>Na papiriću iz blokića napiše Saskijino i Sandrino ime jedno ispod drugoga. Isti broj</p>

13	slova. Isto početno slovo. Isto drugo slovo, isto šesto slovo. Kad bi se precrtala ista slova, ostalo bi: NDR i SKI.
0	Neko je vrijeme u njih gledao i onda napiše: DR. NIKS. A potom: DRSKI N.

6. Analiza

Iz romana su za prijevod odabrana tri različita ulomka iz triju (od pet) poglavlja romana, od kojih su dva iz Rexove perspektive, a jedan iz Lemorneove. Riječ je o početku prvog poglavlja, u kojem se predstavljaju likovi Rexa i Saskije, njihov međusobni odnos te uspostavlja fizički prostor i atmosfera u kojoj će se, kasnije u romanu, zbiti Saskijin nestanak. Sljedeći je ulomak s kraja trećeg poglavlja u kojem iz prve ruke pratimo tijek samog zločina kroz prizmu Lemornea, u kojem se u tekstu kroz dijaloge, unutarnji Lemorneov monolog i gotovo scenaristički pristup sceni po prvi put otkriva kako je (gotovo slučajno) Saskia završila kao Lemorneova žrtva. Kao posljednji ulomak odabran je početak četvrtog poglavlja u kojem smo opet s Rexom i njegovim unutarnjim stanjima godinama nakon otmice, a tek netom prije susreta s Lemorneom i konačnog saznanja. Pri navođenju primjera iz prijevoda, prvi broj označavat će broj prevedenog ulomka (1, 2 ili 3), a drugim će se označavati redak unutar ulomka.

Kao što smo već naznačili u teorijskom dijelu rada, prevoditelj je neprestano između dvije vatre – s jedne strane nastoji prenijeti oblik, formu originala u tekst na ciljnom jeziku, dok s druge strane izvorni tekst ipak prilagođava zahtjevima ciljnog jezika i publike, pri čemu se često narušava tzv. formalna ekvivalencija. Ono što će nas zanimati u ovoj analizi bit će posljedice koje razlike između dvaju jezičnih sustava (nizozemskog i hrvatskog) imaju na prijevodni proces i korištenje prijevodnih pomaka. Analiza će se, uz korištenje vokabulara iz Chestermanove opsežne kategorizacije, fokusirati na svjesno odabrane prilagodbe ciljnom

jeziku do kojih dolazi nakon što prevoditelj sam sa sobom 'ispregovara' rješenje te prilagodbe, ili pak pomake koji su zbog razlika u jezičnim sustavima naprosto neizbježni kada govorimo o ovom konkretnom jezičnom paru.

6.1. Sintaktički pomaci

6.1.1. Pomaci u jezičnoj jedinici: složenice

Kada određenu vrstu sintaktičke jedinice (morfem, riječ, frazu, rečenicu, odlomak) prevodimo nekom drugom vrstom sintaktičke jedinice, govorimo o ovom tipu pomaka. Ovakvi pomaci u prijevodima su česti, ali većinom je riječ o transformacijama koje prevoditelj automatski formira u procesu prevođenja. Jedan zanimljiv aspekt ovog tipa pomaka su složenice u nizozemskom kao izvornom jeziku. U hrvatskom one postoje, ali su u nizozemskom zasigurno mnogo brojnije i samim time učestalije. Obično se u hrvatskom prevode frazom (koja se sastoji od dviju semantičkih jedinica sadržanih u nizozemskoj složenici): *ruimteschepen* = *svemirski brodovi*, *rijlessen* = *satovi vožnje*, *ijspapierpjes* = *omoti sladoleda*, *reclamepetjes* = *reklamne šilterice*, *afvalbak* = *kanta za smeće*, *chauffeursstijfheid* = *ukočenost od vožnje*, *steunpalen* = *potporni stupovi*, *bovenranden* = *gornji rubovi*, *geluksgetal* = *sretan broj*, *autosleuteltjes* = *ključevi od auta*, *achterbank* = *stražnje sjedište*, *postkantoor* = *poštanski ured*, *postbus* = *poštanski sandučić*, *telefoonnummer* = *broj telefona*, *huwelijksaankondiging* = *najava vjenčanja*, *jeugdtijdschrift* = *časopis za mlade*, itd.

Zanimljivo je da se događa i obrnuto, fraze u nizozemskom često je u hrvatskom vrlo jednostavno prevesti tek jednom riječi. Nerijetko se radi o glagolskim frazama kojima se izražava određena karakteristika glagola (npr. vid), koja u hrvatskom može biti sadržana u samom glagolu. Tako smo iz prijevoda izdvojili sljedeće primjere (u zagradama su doslovni prijevodi koje u hrvatskom često ne bismo koristili, bilo zbog redundancije ili jer jednostavno ne predstavljaju prirodnu uporabu jezika): *gaan zitten* = *sjesti (ići sjediti)*, *houden van* = *voljeti (voljeti od)*, *horen bij* = *pripadati (pripadati uz)*, *klaar zijn* = *završiti (biti gotov)*, *heen lopen* = *odšetati (od/tamo hodati)*, *doorheen schudden* = *pomiješati (protresti kroz)*, *open maken* = *otvoriti (napraviti otvoreno)*, *dorst krijgen* = *ožednjeti (dobiti žed)*.

6.1.2. Promjene u strukturi fraze – glagolska vremena

Promjene na razini fraze mogu se, između ostalog, odnositi na broj ili određenost imenske fraze ili promjene lica, roda, načina glagolske fraze. Jedinica kao takva se ne mijenja, ono što doživljava određeni pomak je njezina unutarnja struktura. Ono na što ćemo se u ovoj analizi osvrnuti promjene su u korištenju glagolskih vremena u hrvatskom prijevodu. Velika većina izvornog teksta je u imperfektu. U nizozemskom imperfekt ima tri funkcije: 1. opis događaja u prošlosti iz perspektive prošlosti (za razliku od uporabe perfekta kojim se pažnja iz sadašnjosti prebacuje u prošlost), 2) opis uobičajenih ili redovitih radnji u prošlosti i 3) kondicionalna funkcija u mogućim pogodbenim rečenicama, npr. *Als ik een miljoen had, zat ik hier niet*. U romanu je funkcija imperfekta prvenstveno prva navedena, opis događaja u prošlosti. Imperfekt u hrvatskom je prošlo nesvršeno vrijeme te u svakodnevnom govoru posjeduje određen arhaičan ton. Stoga se gotovo beziznimno zamjenjuje perfektom. U prijevodu se, uz perfekt, često umjesto imperfekta koristio i prezent, kojim se u hrvatskom može izricati i prošlost (pripovjedački ili historijski prezent). Historijski prezent aktualizira događaje iz prošlosti i, kao čitatelje na ciljnom jeziku, stavlja nas u središte zbivanja napete priče romana. Takav učinak u nizozemskom, osobito u usporedbi s perfektom, ima imperfekt. U nekolicini slučajeva, obično uz upravni govor kao naznaka govornika, korišten je i aorist, prvenstveno zbog ekonomičnosti izraza te kako takvi 'međudijelovi' teksta, poput didaskalija, ne bi svojom nepotrebnom dužinom opterećivali tekst i ritam radnje.

Imperfekt > perfekt (najčešće u opisima)

*Gelijkmatig als ruimteschepen **bewogen** de cabines vol toeristen zich over de lange brede weg naar het zuiden. De avond **begon** de golvende landschappen van de Autoroute du Soleil violet te kleuren, het lint auto's **dunde** uit.* = Ujednačeno poput svemirskih brodova **kretale su se** kabine automobila pune turista dugim, širokim putem prema jugu. Večer **je počela** bojiti valovite krajolike uz autocestu Sunca u ljubičasto, traka automobila **postajala je** tanja. (1:1-3)

*Uit een Nederlandse auto **stapte** een meisje van een jaar of vijfentwintig dat hem aan Denise **deed** denken. Lemorne **stond** bij de koffie-automaat en **keek** toe terwijl ze langs hem **liep**, de gang naar de wc's in.* = Iz jednog nizozemskog auta **izašla je** djevojka od nekih dvadeset i pet godina koja ga **je podsjetila** na Denise. Lemorne **je stajao** pored automata za kavu i **promatrao je** dok **je prolazila** pokraj njega prema prolazu s toaletima. (2:1-3)

Hij woonde in een flagebouw een de rand van Buitenveldert... = Stanovao je u zgradi na rubu četvrti Buitenveldert... (3:4)

Imperfekt > prezent / aorist (najčešće u situacijama u kojima se odvija nekoliko uzastopnih radnji ili kod upravnog govora)

Ze zeiden niets. Op het allerlaatste moment zwenkte Rex het pompterrein op. = Ne rekoše ništa. U zadnji tren Rex skrene prema crpki. (1:49-50)

'Pardon,' zei ze, 'spreekt u Frans?' – 'Ik ben Fransman,' zei Lemorne. = „Oprostite“, reče ona, „govorite li francuski?“ - „Ja sam Francuz“, reče Lemorne. (2:42-43)

Lemorne klakte met zijn tong, hij kon niets bedenken om te zeggen. Het meisje deed een stap naar hem toe. = On pučne jezikom, nije mogao smisliti što reći. Djevojka zakorakne prema njemu. (2:56-57)

'Mijn god,' dacht Rex, 'het eerste bericht komt van haar.' = „Bože“, pomisli Rex, „prva poruka stiže od nje.“ (3:20)

6.1.3. Promjene u strukturi surečenice

Ovakve pomake prevoditelj obično automatski primjenjuje kada redosljed rečeničnih dijelova prepozna kao stilski obilježen u ciljnom jeziku u slučaju doslovnog prevođenja. U slučaju izvornog nizozemskog jezika najčešće se u ovoj kategoriji nalazila pozicija predikata, osobito u zavisnim surečenicama jer se u nizozemskom predikat takve rečenice u pravilu nalazi na samom kraju, što u hrvatskom ne mora biti slučaj.

...vermorzelde hij bijna en klein Vietnamees-achtig meisje dat een eend op wielijes voorttrok. = ...umalo je pregazio() jednu djevojčicu nalik Vijetnamki koja je (*) vukla patku na kotačićima. (1:72-73)* (Za razliku od ostalih primjera, promotrimo li prvi istaknuti predikat, nizozemska sintaksa zbog primjenjivanja pravila inverzije predikat stavlja na prvo mjesto u rečenici; u hrvatskom prilog ipak prirodnije funkcionira u poziciji ispred glagola.)

Als hij op de prestaties van Gabrielle en Denise afging maakte hij nog een kans. = Ako bi se ravnao po Gabriellinim i Deniseinim dostignućima na tom polju (), onda je imao šanse. (2:8-9)*

*...waar de doos met tegels nog steeds **stond**. = ... gdje **se** još uvijek **nalazila** kutija s pločicama (*). (2:73-74)*

*De wandeling voerde (...) langs de plek waar hij als kleine jongen de start van een luchtballonnenwedstrijd **had gezien**. = Šetnja se protezala (...) pokraj mjesta gdje je kao dječak **gledao** početak natjecanja zračnih balona (*). (3:5-7)*

*Het stukje stond op pagina twee, met een sterk verkleinde afdruk van de Franse advertentie erbij en, **over drie kolommen**, de foto van Saskia. = Intervju je stajao na drugoj stranici, s vrlo umanjenom kopijom francuskog oglasa i (*) Saskijinom slikom **preko tri stupca**. (3:107-109) (Kao u posljednjem navedenom slučaju, neki pomaci u redoslijedu rečeničnih dijelova napravljeni su i jer bi redoslijed originala djelovao stilski označeniji nego što je slučaj u izvornom tekstu, npr. 'i, preko tri stupca, Saskijinom slikom.')*

6.1.4. Promjene u koheziji teksta

Promjene u koheziji koristimo kako bi tekst funkcionirao kao logična i jasna cjelina. Kohezijska sredstva razlikuju se među jezicima, pa tako i u ovom jezičnom paru. Nekoliko je kategorija promjena u koheziji koje su se češće primjenjivale, a obično su nosile sa sobom dodatnu semantičku nijansu konkretizacije u hrvatskom. U pogledu veznika, većinom je doslovan prijevod bio dovoljan, ali katkad su se umjesto sastavnih veznika iz originala koristili suprotni veznici u prijevodu, budući da bi sastavni veznik bio preslab za rečenicu u kojoj ipak prevladava semantički element suprotnosti.

Pokazna zamjenica > imenica

***Dat** lag iets naast de meest logische route... = **Mjesto** je bilo smješteno nešto dalje od najlogičnijeg smjera kretanja... (1:5-6)*

*...het uiten van liefde maakte **die** kapot. = iskazivanje ljubavi uništava **ljubav**. (3:47)*

Er> imenica

*...**er** stonden al drie getallen in haar handschrift. = **u blokiću** su njezinim rukopisom već bile upisane tri brojke. (1:33-34)*

Er zit anders genoeg in om naar Amsterdam terug te rijden = Imamo, inače, dovoljno benzina da se vratimo u Amsterdam (1:42)

Sastavni veznik / elipsa > rastavni veznik

Recht onder zijn raam stond een grote gele stationcar die lang niet gewassen was, en in het vuil op de motorkap stond geschreven... = Točno ispod njegovog prozora stajao je veliki žuti kombi koji odavno nije bio opran, a na prljavoj je haubi bilo ispisano... (3:17-19)

Nee, zij wist wie hij was, () niet andersom... = Ne, ona je znala tko je on, a ne obrnuto... (3:64)*

6.2. Semantički pomaci

6.2.1. Umanjenice

Jedna od zanimljivih pojava u nizozemskom je učestalost umanjenica. One, kao i u hrvatskom, nisu samo imenice s umanjenim značenjem, već mogu imati i druge konotacije, poput ukazivanja na slabost ili djetinjastost. U nizozemskom se njima često izražava ta svojevrsna emocionalna konotacija, pozitivna ili negativna. Opušteni ton izraza *een weekendje weg* nije isto što i pomalo pogrdno *dat boekje van hem* (ako knjigu smatramo bezvrijednom i sl.). Ponekad se koriste i kako bi se nešto ublažilo, npr. u rečenici *Ik was een kwartiertje te laat* Uporabom umanjenice *kwartiertje* pokušava se ublažiti negativni aspekt kašnjenja. Katkad može dodati i nijansu neodređenosti, primjerice, *een plannetje schrijven* naznačuje nejasnost tj. nedorečenost detalja tog plana. Premda usporedive uporabe postoje i u hrvatskom, ipak ne koristimo umanjenice u tolikoj mjeri, pa se u prijevodu obično ipak nađe imenica u svom osnovnom obliku, budući da bi toliko umanjenica zvučalo pomalo neprirodno i redundantno. Rijetke su ipak zadržane jer i u hrvatskom umanjenica u tom određenom kontekstu djeluje sasvim prirodno i mnogo bolje naznačuje dodanu semantičku vrijednost koju ima i u izvornom tekstu od imenice u svom osnovnom obliku:

...keek uit het zijraampje. = ...pogleda kroz bočni prozor (1:43) (umjesto: bočni prozorčić)

...vormden een plastic kroontje op haar hoofd. = ...tvorila su plastičnu krunu na njenoj glavi. (1:100) (umjesto: plastičnu krunicu)

Terwijl zijn bekertje vol klaterde zocht het meisje in haar portemonnee. = Dok se njegova čašica punila, djevojka je pretraživala svoj novčanik. (2:39) (Čašica za piće iz automata bolji

je izbor od riječi *čša*, budući da tako može automatski u čitatelju prizvati sliku objekta od stakla; *het meisje* je uobičajena umanjenica koja označava *djevojčicu* ili *djevojku*, a budući da je u ovom slučaju riječ o *djevojci*, odabran je taj leksem.)

*...door steeds een **bosje** autosleutels in haar hand te houden.* = ... *držeći **snop** ključeva u ruci.* (2:40) (umjesto: *snopić* ključeva)

*... waarin hij zijn **autosleuteltjes** had.* = ...*u kojoj je držao **ključeve** od auta.* (2:60) (umjesto: *ključice* od auta)

*...een **zoontje** van vage kennissen...* = ...*o **sinčiću** usputnih poznanika...* (3:36-37) (Umanjenica je zadržana jer ima jednaku semantičku vrijednost i prilično je uobičajena i u hrvatskom, kada bismo upotrijebili riječ *sin*, izgubilo bi se jasan značenjski aspekt malog djeteta.)

*...een van die gefrustreerde **vrouwtjes** van dertig...* = *jedna od onih ogorčenih tridesetogodišnjih **ženica**...* (3:50-51) (Umanjenica je zadržana jer se njome i u hrvatskom puno bolje prenosi pejorativni prizvuk, riječ *žena* bila bi ipak odviše neutralna te se semantička nijansa ne bi prenijela u ciljni jezik.)

*Het **stukje** stond...* = *Intervju je stajao...* (3:107) (Iz konteksta je jasno da je riječ o *intervjuu*, štoviše, riječ *komad/komadić* bila bi posve van konteksta u hrvatskom. *Intervjuić* bi, kao direktniji prijevod, bio zasigurno posve neprikladna alternativa jer bi u hrvatskom bio (kao i mnoge umanjenice) izrazito stilski obilježen, što u izvornom tekstu nije slučaj.)

*Het onderschrift luidde: ...twee **blikjes**...* = *Podnaslov je glasio: ...dvije **limenke**...* (3:114-115) (umjesto: *dvije limenkice*; što bi, opet, bio izrazito stilski obilježen podnaslov novinskog intervjua, te se stoga ipak upotrijebila riječ *limenke*)

*... en met **foutjes**.* = ...*i s **greškicama**.* (3:117) (*Greškice* i u hrvatskom imaju konotaciju ublažavanja, tj. umanjivanja važnosti te bi uporabom riječi *greške* poruka izvornog teksta bila svakako izmijenjena.)

6.2.2. Zitten, staan, liggen, zijn

Zanimljivo je promotriti kako se u hrvatskom prevode nizozemski glagoli koji označavaju položaj, a koje bismo u hrvatskom mogli nazvati i hiponimima glagola *biti*: *zitten* (sjediti, za sve što je unutar nečeg drugog – u torbi/vlaku/kutiji...), *staan* (stajati, za sve što

stoji uspravno/na nogama/na kotačima/na papiru) i *liggen* (ležati, za sve što stoji horizontalno ili za geografske lokacije). Nizozemska rečenica '*Mijn sleutels zijn op tafel.*' (= *Moji ključevi su na stolu.*), zvuči puno prirodnije ako se koristi glagol *liggen*: '*Mijn sleutels liggen op tafel.*' (= *Moji ključevi leže na stolu.*). Premda bismo i u hrvatskom katkada za neke od tih glagola mogli koristiti direktan prijevod jer mogu relativno prirodno funkcionirati u rečenici (*Er staat een fles op tafel.* = *Na stolu **stoji** boca.*), često ipak poziciju predmeta izražavamo jednostavno glagolom *biti* ili nekim od sinonima, poput: *nalaziti se*, ili pak nekim drugim glagolom koji će, ovisno o kontekstu, moći prenijeti jednaku poruku. *Mijn boeken zitten in mijn tas.* = *Moje knjige **sjede** u mojoj torbi.* Svakako je mnogo više u duhu hrvatskog jezika prijevod u kojem koristimo glagol *biti*: *Moje knjige **su** u mojoj torbi.*

Tako smo nizozemski *staan* preveli nizom različitih glagola: *pisati*, *ispisati*, *pojaviti se*, a za prijevod glagola *zitten* upotrijebljeni su glagoli *biti* i *stajati*:

...waar de doos met tegels nog steeds stond. = *...gdje **se** još uvijek **nalazila** kutija s pločicama...* (2:73,74)

Verder stonden er alleen cijfers op... = ***Bili su ispisani** samo brojevi...*(3:26)

Op de motorkap stond ook... = *Na haubi **je** također **pisalo**...* (3:43)

Het was de foto die (...) in alle kranten had gestaan... = *Fotografija koja **se** (...) **pojavi**la u svim novinama...*(3:111)

Sindsdien zat er een (...) blocnootje... = *Otada na upravljačkoj ploči **stoji** (...) blokić...*(1:31-32)

Over een uur zaten ze samen in bad... = *Za sat vremena **bit će** zajedno u kadi...* (1:67,68)

S druge strane, glagol *biti* (*zijn*) korišten u izvornom tekstu često je preveden nekim sinonimom ili nekim drugim glagolom koji u kontekstu prenosi jednaku poruku kao u izvorniku. Takav odabir napravljen je kako bi bilo što manje ponavljanja i te kako bi tekst oživjeli i konkretizirali, budući da ponavljanje glagola *biti* može zvučati prilično suhoparno. Tako u primjerima možemo umjesto *biti* vidjeti glagole poput: *nalaziti se*, *iznositi*, *smatrati*, *stići*.

Erachter was een onafgeschermd berg afval. = *Iza njega **se nalazila** hrpa nepokrivenog otpada.* (1:92)

Haar kleinste coupure was tien francs... = Njezina najmanja novčanica **iznosila je** deset franaka... (2:48)

...die (...) de grens van Amsterdam was geweest. = ...koji **se (...) smatrao** granicom Amsterdama. (3:5)

De derde dag waren er drie brieven = Trećega dana **stigla su** tri pisma. (3:72)

6.2.3. Parafraza i promjena tropa

Parafrazu bismo najlakše mogli definirati kao izražavanje iste ideje drugim riječima. Kada je prevoditelju nemoguće zadržati iste ili slične leksičke značajke dok semantičke cjeline prenosi u ciljni tekst, taj semantički sadržaj izrazit će u ciljnom jeziku drugim oblicima. Za razliku od nekih drugih pomaka i strategija, u slučaju parafraze prevoditelj ipak mnogo svjesnije pristupa izmjenama jer mora proći proces pregovaranja sa samim sobom o najboljem rješenju. U ulomcima koji su prevedeni nije tako često bilo velikih zadiranja u leksik originala koja bi se očitovala u ciljnom tekstu s mnoštvom parafraziranog i (na razini izraza) neprepoznatljivog teksta. Ipak, u nekim se slučajevima koristila parafraza, često u kombinaciji sa semantičkim pomakom proširivanja i/ili povećanja stupnja konkretnosti:

Maar het was warm en ver... = No, bilo je vruće, **a oni još daleko od cilja...** (1:14) (umjesto mnogo neodređenijeg doslovnog: *bilo je vruće i daleko*)

Ik wil gewoon niet nog eens zonder benzine staan als je het goed vindt. = Jednostavno ne želim opet ostati bez benzina, **ako se slažeš.** (1:41); REX **IK VIND JE LIEF SANDRA** = REX **SVIDAŠ MI SE SANDRA** (3:19) (Doslovan prijevod nizozemske strukture: *iets goed vinden* (nalaziti nešto dobrim) u potpunosti je prilagođen prirodnijem izrazu u hrvatskom; isto tako parafrazirana je i struktura: *iemand lief vinden.*)

Er verdween al wat licht. = **Svjetlost je počela blijedjeti.** (1:95) (umjesto doslovnijeg: *Nešto svjetlosti već je nestajalo.*)

Als zo vaak voelde hij dat razendsnelle uitsorteren in zijn hersenen: god wat een leuke vrouw – Saskia! – ze is weg. = Kao i mnogo puta dotad, osjetio je **kako mu se misli brzinom munje slažu u glavi:** Bože, kakva zgodna žena – Saskia! – **nema je.** (3:109,110). (Osobito je zanimljiv drugi dio s izrazom *weg zijn*. *Weg* može biti nositelj značenja u smislu *put*, međutim u ovakvoj strukturi on više odgovara čestici te bi prijevod bio sličniji engleskom *away* (u npr.

go away), a u hrvatskom originalnu poruku 'ona je otišla tamo/nestala' parafriziramo s jednostavnim 'nema je' kako bismo izrazili Saskijinu odsutnost.)

Rex keek er een tijdje naar en schreef toen: DR. NIKS. En daarna: KIND R&S. = Neko je vrijeme u njih gledao i onda napiše: DR. NIKS. A potom: DRSKI N. (3:133) (U ovom slučaju parafraza se odnosi na igru riječi, tj. slova koja preostaju od imena Saskia i Sandra. Budući da imamo samo jedan samoglasnik, takvo što nije jednostavno prenijeti u hrvatski jer su opcije prilično ograničene. *DR. NIKS* je doslovno preveden jer može biti razumljiv i čitateljima na ciljnom jeziku, a umjesto *KIND R&S* ('dijete R&S'), upotrijebljen je anagram *drski N.*)

Premda u tekstu nije bilo brojnih tropa (figura) kojima se izražava preneseno značenje (metafore, personifikacije, poredbe i sl.), većinu postojećih bilo je moguće zadržati i u hrvatskom u vrlo sličnom ili pak ekvivalentnom obliku. Iako su figure i idiomatski izrazi katkad zahtjevni za prevoditelja, u ovom tekstu zbog svoje relativne jednostavnosti i jasnoće značenja nisu predstavljali pretjerano otežavajući element u prijevodnom procesu:

...het laatste uur was de stemming toch wat geprikkeld geraakt. = atmosfera se u zadnjih sat vremena pomalo zaoštrila. (1:14,15) (umjesto: atmosfera je ipak postala pomalo uzburkana)

...om haar in te peperen dat zijn nooit reed. = ...kako bi je pozvao na red jer ona nikad ne vozi. (1:19) (umjesto mogućeg direktnijeg prijevoda: kako bi joj zapaprio)

...nu in een ruk naar Nuits St. Georges. = ...sada u jednom dahu do Nuits-Saint-Georges. (1:82,83) (umjesto doslovnijeg: u jednom potezu)

Hij heeft er zich diep voor in de schulden moeten steken. = Zbog toga se do grla uvalio u dugove. (3:119) (umjesto doslovnijeg: duboko se zabiti u dugove)

6.3. Izdvojeni slučajevi

6.3.1. Elementi kulture: kulturno filtriranje ili doslovan prijevod

Prilikom prevođenja elemenata kulture, ovisno o kontekstu, primjenjivani su u gotovo jednakoj mjeri doslovan prijevod (i kalk) te strategija obično nazvana kulturno filtriranje, tj. prilagodba elementa kulture ciljnom jeziku i kulturi. Budući da u hrvatskom strana osobna imena zadržavamo u izvornom obliku (osim u slučajevima transliteracije što u ovom slučaju

nije bilo potrebno), sasvim očekivano su *Rex Hofman*, *Saskia Ehlvest* i *Cantor* zadržali jednak oblik. Jednako tako, nazivi novina i časopisa (*Photo-Vie*, *Algemeen Dagblad*) jednostavno su preuzeti iz originala. Kod toponima je situacija ponešto izmijenjena jer nam se osim mjesta poput: *Nuits-Saint-Georges*, *Utrecht*, *Dijon*, *Autun* i *Heyeres*, u tekstu pojavljuju i *Sredozemno more*, *Pariz* i *Francuska* za koje u hrvatskom imamo uvriježene nazive.

Ipak, nekoliko je slučajeva u kojima je napravljen svjestan odabir zadržavanja izvornika. U sljedećim slučajevima i u izvornom tekstu se radi o posuđenicama iz drugih jezika, engleskog i francuskog, a svojom pojavom ni u izvornom ni u ciljnom tekstu ne narušavaju tijek teksta te mu, štoviše, daju dozu realnosti. Saskia i Rex pozdravljaju se sa *peace* (1:56,57), što je, uzevši u obzir da se radnja odvija sedamdesetih godina prošlog stoljeća, u duhu vremena i u skladu s dobi likova. Štoviše, i gesta dizanja dva prsta u zrak u obliku slova V daje takvom izrazu na prirodnosti. U hrvatskom engleska riječ *peace* (kao i spomenuta gesta) također je prilično dobro poznata te nema potrebe za prevođenjem, osobito uzmemo li u obzir činjenicu da je upravo kao takva i u izvornom tekstu (umjesto npr. da su se pozdravili riječju *vrede*, što ne bi imalo ni sličnu stilsku konotaciju.). U razgovoru Saskije i Lemornea, on spominje riječ *représentant* (2:64), koja je također zadržana, kao i u izvorniku, u svom francuskom obliku, budući da oslikava idiolekt Lemornea, Francuza, a ne predstavlja prepreku u razumijevanju ni u hrvatskom budući da je riječ reprezentant uvelike proširen internacionalizam. Jednako tako, rubrika u Rexovom rokovniku zadržana je u svojem izvornom engleskom obliku *available* (3:127) u kakvom se nalazi i u izvorniku. Premda možda manje jasna od ostalih, zbog mjesta na kojem se nalazi (i danas se nerijetko služimo rokovnicima s engleskim upisima) i učestalosti s kojom ju, osobito danas u digitalnom dobu, vidamo, zadržana je kao *available*, umjesto da je zamijenjena pridjevom *dostupan*.

Zanimljivi su slučajevi primjene kulturnog filtriranja. Premda se strana osobna imena u hrvatskom u pravilu zadržavaju u izvornom obliku, ime kanua na jednom od automobila ipak je prevedeno kao *Kraljica Elizabeta* (1:71), budući da je to u hrvatskom uvriježen naziv, a riječ je o detalju koji se nalazi tek u širem opisu mjesta te bi se zadržavanjem izvornog oblika na engleskom nepotrebno zadržavala pažnja čitatelja na detalju koji sam po sebi nije ključni dio radnje. Još je nekoliko takvih riječi koje bi, da se zadrže u izvornom obliku na engleskom ili francuskom, nepotrebno ometale tijek čitanja. Npr., *kanta s gorivom* (1:31, 1:36) ipak je mnogo prohodniji termin od izvornog *jerrycan*. Jednako tako, riječ *novčanica* (3:47) daleko je jasnija od izvornog francuskog *coupure*, premda bi se iz konteksta i dalo naslutiti o čemu je riječ. Međutim, u tom dijelu teksta, u kojem se susreću Saskia i njezin

otmičar, mnogo je važnije zadržati tečnost teksta (a time i radnje), nego ga kočiti nepotrebnim posuđenicama. Oblik kulturnog filtriranja primijenjen je na samom početku, gdje je *couleur locale* preveden tek blago izmijenjenim *lokalnim koloritom* (1:11,12). *Autoroute du Soleil* naziv je francuske autoceste A6 koja povezuje Pariz i Lyon. U ciljnom je tekstu taj naziv, u originalu preuzet direktno iz francuskog, preveden ipak ponešto prilagođen, kao *autocesta Sunca* (1:2, 2:94). U kontekstu hrvatskog jezika i kulture takvi lokalni nazivi za francuske autoceste nisu osobito poznati te se rijetko i spominju. S obzirom na blizinu Nizozemske i Francuske i zasigurno puno većeg broja turista koji se na francusku obalu zapute iz Nizozemske nego iz Hrvatske, moglo bi se očekivati da ovaj naziv ne bi stvarao prepreku za čitatelja izvornog teksta, međutim za čitatelje ciljnog teksta, taj naziv na francuskom vjerojatno ne bi uzrokovao bitniju promjenu u emocionalnoj reakciji na pročitano, te je stoga ipak preveden, no ipak na način da se, uz prilagodbu očekivanom (ne)znanju čitatelja prijevoda, zadrži izvorna ideja metafore te ceste kao puta ka suncu. Zanimljiv primjer kulturnog filtriranja nalazimo u prijevodu prvog poglavlja, gdje *deux chevaux* postaje *spaček* (1:71). I u francuskom i u hrvatskom riječ je o žargonskim nazivima za *automobil marke Citroën 2 CV*, *legendarni francuski "volkswagen"*, *jeftini i jednostavni automobil za mase*.

6.3.2. *Er*

Jedna od specifičnosti nizozemskog jezika u odnosu na hrvatski upravo je riječ *er*. Ona u hrvatskom nema svoj ekvivalent, no njena se značenja mogu na različite načine izraziti u hrvatskom. Pet je funkcija koje riječ *er* ima u nizozemskom. Prve dvije isključivo su gramatičkog tipa, u njima *er* nije nositelj značenja, a u preostale tri *er* predstavlja kohezijski element koji upućuje na nešto već navedeno u tekstu, obično objekt ili priložnu oznaku mjesta.

1. *Er* + neodređeni subjekt (npr. ***Er*** staat een man met een pakje voor de deur.¹¹ *S* = een man met een pakje; Wat is ***er*** aan de hand? *S* = wat)
2. *Er* u pasivnim rečenicama (npr. ***Er*** wordt veel gefietst in Amsterdam.)

¹¹Primjeri za funkcije riječi *er* preuzeti iz: Florijn A. F., Lalleman J. A. [et al.], 2001.

3. *Er* upućuje na mjesto (npr. *Ben je al in Spanje geweest? – Ik ben **er** nog nooit geweest., er = in Spanje*)

4. *Er* + broj (npr. *Wij hebben twee kinderen maar zij hebben **er** zeven., er = kinderen*)

5. *Er* + prijedlog (npr. *Waar zit de krant? – Je zit **erop**. er = de krant; Leo is gewend aan die herrie maar ik ben **er** nog niet aan gewend. er = die herrie*)

U nastavku ćemo na primjerima iz teksta opisati načine na koje je *er* moguće prevesti na hrvatski (izuzev druge funkcije – korištenja riječi *er* u pasivnim rečenicama – s obzirom na to da u prijevodu na nju nismo nailazili).

1. Za prevođenje funkcije riječi *er* uz neodređeni subjekt nema jednoznačnog rješenja budući da takve sintaktičke strukture hrvatski jezik ne poznaje. Mogla bi se usporediti s konstrukcijom *there is/there are* u engleskom ili *il y a* u francuskom, a najdoslovniji prijevod u hrvatskom glasio bi nešto poput: *ima* (npr. *There are five people in my family. / Il y a cinq personnes dans ma famille. / Ima pet osoba u mojoj obitelji*). Upravo iz tog razloga prevoditelj ima pred sobom širok izbor jezičnih sredstava kojima se može poslužiti prilikom stvaranja značenjskog ekvivalenta toj konstrukciji u ciljnom jeziku. Budući da *er* ovdje ima isključivo gramatičku funkciju, moguć je izbor prevoditelja da se *er* jednostavno izostavi:

***Er** was ook eens een muis... = Bio je jednom i jedan miš... (3:30) (bio je = was; er u svojoj gramatičkoj funkciji u hrvatskom nije potreban)*

U sljedećim slučajevima imamo istu situaciju, glagoli su izmijenjeni na pragmatičkoj i semantičkoj razini time što su u hrvatskom korišteni glagoli koji eksplicitnije izražavaju originalnu poruku ili čak dodaju nove informacije (npr. umjesto: *bila su* imamo *stigla su*) kako bi se utjecalo na pokretljivost i raznovrsnost vokabulara u tekstu u cjelini, *er* je izostavljen jer se njegova funkcija u hrvatskom podrazumijeva i ne traži zahvate na sintaktičkoj razini:

*...**er** stond een huwelijksaankondiging (...) in de krant.... = ...u novinama se pojavila najava vjenčanja... (3:35,36)*

*De derde dag waren **er** drie brieven. = Trećega dana stigla su tri pisma. (3:72)*

*Verder stonden **er** alleen cijfers op... = Osim njega, bili su ispisani samo brojevi... (3:26)*

Za razliku od prethodnih slučajeva u kojima je subjekt u hrvatskom jasno određen, u nekima i u hrvatskom ostaje u neodređenom obliku (ili je riječ o subjektnoj zavisnosloženoj rečenici, kao u prvom primjeru), a predikat je u trećem licu jednine te se njime iskazuje srednji rod, tj. nosi značenje neodređenosti:

Er stond: ALS IK DIT SCHRIJF KOMEN KRASSEN IN DE LAK. = Pisalo je: DOK OVO PIŠEM, GREBEM PO LAKU. (3:83,84)

De eerste dag kon er nog niets zijn. = Prvoga dana nije još ništa moglo stići. (3:1)

Er was niets... = Nije bilo ničega... (3:14)

De tweede dag was er niets... = Drugoga dana ničeg nije bilo... (3:71)

U nekim varijantama čitava rečenica u kojoj u izvornom jeziku imamo ovu funkciju riječi *er* u ciljnom je jeziku potpuno (ili djelomično) parafrazirana, pa tako možemo imati i sljedeće, nešto kompleksnije varijante, u kojima je parafraza korištena prvenstveno zbog odabira prevoditelja za stilski označenijim, poetičnijim ili pak prirodnijim prijevodom, a ne zbog utjecaja konstrukcije s *er* koja bi kao takva predstavljala problem pri prijevodu značenja na hrvatski:

Er was zoveel dat mis kon gaan... = Toliko bi toga moglo poći po zlu (1:37) (umjesto doslovnijeg: Bilo je toliko toga što je moglo biti neuspješno.)

Er verdween al wat licht. = Svjetlost je počela blijedjeti. (1:95) (umjesto doslovnijeg: Nešto svjetlosti već je nestajalo.)

2. U rečenicama u kojima *er* upućuje na mjesto, prijevod ne predstavlja prevelik izazov, osobito ako prevoditelj automatski identificira ovu upotrebu. Međutim, ono što se neminovno dogodi u hrvatskom, budući da ga ne možemo samo izostaviti (jer ova upotreba nije samo gramatička), određena je razina konkretizacije te *er* postaje prilog (transpozicija):

De gele auto stond er nog. = Žuti je auto još uvijek stajao vani. (3:82),

...stond de gele auto er nog. = ...žuti je auto i dalje stajao vani. (3:98),

ili se pak dogodi promjena u jedinici (*er* u ciljnom jeziku postane čitava fraza ili prijedložni izraz, obično kako bi tekst u ciljnom jeziku, ovdje hrvatskom, bio jasnije povezan,

kohezivniji, tj. kako bi djelomično implicitno značenje elementa u izvornom tekstu ipak bilo eksplicitnije naznačeno u svrhu lakšeg praćenja teksta):

*Af en toe keek hij of de gele auto **er** nog stond.* = *Povremeno bi pogledao stoji li žuti auto i dalje **na svom mjestu*** (3:69).

*... **er** stonden al weer drie getallen in haar handschrift ...* = *...**u blokiću** su njezinim rukopisom već bile upisane tri brojke...* (1:33,34)

3. Kada se *er* kombinira s brojem, situacija je još uvijek prilično jednostavna. *Er* upućuje na objekt, u primjerima koji slijede radi se o kovanici franka i privjesku za ključeve:

*Zelf had ze **er** ook **een**...* = *I ona je imala **jedan**...* (1:106),

*Kan ik **er** misschien **een** kopen?* = *Mogu li možda kupiti **jedan**?* (2:65).

U hrvatskom takva vrsta redundancije nije potrebna jer prvo, kao i u nizozemskom, iz konteksta iščitavamo o čemu je riječ, tj. što predstavlja objekt, a drugo, iz kategorija broja (njegovom rodu, broju, padežu), također dobivamo podatke koji nam ukazuju na objekt o kojem je riječ.

4. *Er* u kombinaciji s prijedlogom u nizozemskom se pojavljuje u slučajevima kada glagol traži uporabu određenog prijedloga te se, u svrhu ekonomičnosti jezičnog izraza, objekt na koji se glagol odnosi, ne ponavlja eksplicitno, već na njega ukazuje, tj. zamjenjuje ga, *er*. Ne postoji samo jedan način na koji ovu funkciju riječi *er* možemo prevesti na hrvatski. Često ju je bilo moguće zamijeniti **osobnom zamjenicom** u pripadajućem padežu, rodu i broju, već prema gramatičkim kategorijama objekta o kojem je riječ, npr.:

*...ze **gaven zich eraan over** om te voelen hoeveel ze van elkaar hielden.* = *...predavali su **im** se kako bi osjetili koliko se vole.* (1:66,67) (*im* = svađama)

***Erachter** was een onafgeschermd berg afval.* = *Iza **njega** se nalazila hrpa nepokrivenog otpada.* (1:92) (*njega* = brijega)

*...hij (...) **speelde er** gedachteloos mee.* = *...krene se odsutno igrati **njima*** (2:52) (*njima* = ključevima)

*...alsof iemand bang was dat je **er** geen datum in zou zien.* = *kao da se netko bojao da se iz **njih** neće iščitati datum* (3:27,28) (*njih* = brojeva)

Rex **keek** er een tijdje **naar** en schreef toen... = Neko je vrijeme **u** njih gledao i onda napiše... (3:133) (njih = slova)

U nekim slučajevima umjesto osobne zamjenice, upotrijebljena je **pokazna**:

Hij heeft er **zich** diep **voor** in de schulden moeten **steken**. = **Zbog** toga se do grla uvalio u dugove. (3:119),

Ik ben er vertegenwoordiger **in**. = Ja sam predstavnik za to (2:63),

Mogući su slučajevi u kojima je objekt u rečenicama u nizozemskom naznačen nešto manje eksplicitno u tekstu koji mu prethodi ili se podrazumijeva iz konteksta te je tada *er* moguće zamijeniti i imenicom, čineći tako objekt konkretnijim i eksplicitnijim:

...zwerend dat er genoeg **inzat** om het hotel te bereiken. = *kunući se da ima dovoljno **goriva** da stigne do hotela. (1:29,30) (umjesto: ...kunući se da unutra ima dovoljno da stigne do hotela.)*

Er zit anders genoeg **in** om naar Amsterdam terug te rijden. = Imamo, inače, dovoljno **benzina** da se vratimo u Amsterdam (1:42) (umjesto: Imamo, inače dovoljno unutra da se vratimo u Amsterdam.)

Moguće je transpoziciju koristiti i na način da *er* postaje **prilog**, npr.:

...maar nadat hij hem had geopend **stak** hij er ook nog voor de volle lengte zijn arm **in**. = *ali on je ipak, nakon što ga je otvorio, cijelom dužinom **unutra** gurnuo ruku. (3:12,13) (umjesto: u njega)*

Premda prilikom prevođenja valja razmisliti o obliku zamjenice koji ćemo u ciljnom tekstu upotrijebiti, ukoliko prevoditelj posjeduje dobro razvijene gramatičke kompetencije u izvornom jeziku i lako razlučuje na što upućuje *er* u rečenici u okviru ove njegove funkcije, prethodno opisani slučajevi u kojima se primjenjuje strategija transpozicije jedne vrste riječi u drugu ne moraju nužno predstavljati ozbiljnu nedoumicu za prevoditelja unatoč nepostojanju riječi *er* u hrvatskom. Međutim, ponekad je smisao rečenice u kojoj nailazimo na ovu funkciju riječi *er* najbolje prevesti koristeći se nekom od **semantičkih** strategija proširivanja, povećanja stupnja konkretnosti, parafraze i sl. kako bi se u ciljnom tekstu zadržalo izvorno značenje unatoč malo većem odmaku od izvornog teksta:

*...had ze **er** zo goed als niets mer **aan gedaan**, hoe hij **er** ook **op aandrong**. = ...ona ništa **po tom pitanju** nije učinila, ma koliko **je** on nagovarao. (1:20,21)*

Pojasnimo na što se odnosi prijevodi prve riječi *er* u ovoj rečenici. Po tom pitanju = po pitanju položenog vozačkog ispita. Umjesto: *ona za to ništa nije učinila* – što bi bio pomalo nejasan i nespretan prijevod, *er* je proširen i konkretiziran kako bismo u tekstu na hrvatskom bez poteškoća shvatili da je riječ o prethodno spomenutom polaganju vozačkog ispita. U drugom dijelu rečenice imamo sljedeći glagol (i pripadajući mu prijedlog): *aandringen op* (= inzistirati na). Prijevod tog dijela rečenice mogao je glasiti i: *ma koliko je on na tome inzistirao*. Međutim, tako bismo dobili sljedeće: *ona za to ništa nije učinila, ma koliko je on na tome inzistirao*. Kako bismo izbjegli ponavljanje pokazne zamjenice i čitavu rečenicu učinili prohodnijom i pitkijom, u prvom dijelu proširili smo *er* kao jezičnu jedinicu, a u drugom smo ponešto promijenili aspekt s kojeg promatramo radnju: direktni objekt postala je *ona* (*on nagovara nju na to*).

6.3.3. Čestice, intenzifikatori i usklici

U prijevodu su se često javljali i dijalozi i unutarnji monolozi te se u tim dijelovima teksta pojavljuje razgovorni diskurs u kojem susrećemo jezične elemente karakteristične za svakodnevni govorni jezik. Među njima, izdvojit ćemo uzvike, čestice i intenzifikatore. Takvi elementi koji unose elemente emocionalnog naboja, poruku poticaja, olakšanja, ublažavanja ili intenziviranja poruke zanimljivi su u prijevodu jer svaki jezik takve elemente primjenjuje ponešto drugačije. Nipošto se ne radi o neprevodivim elementima, ali njihov ekvivalent u ciljnom jeziku može se formalno potpuno razlikovati od elementa u izvorniku. Promotrimo prvo nekoliko primjera prijevoda usklika *ooh, hè ja i hebbes*:

'Ooh! Hij valt! Oooh!' zei ze. = „Jao! Pala je! Jooj!“, reče. (1:17)

Hè ja, we zouden langzaam en gezellig reizen. = Hej, pa rekli smo da ćemo polako putovati i uživati. (1:84-85)

'Hebbes,' dacht Lemorne. = „To“, pomisli Lemorne. (2:93)

Za usklike nije bilo teško odrediti ekvivalent u hrvatskom jeziku, osobito ako ih prevoditelj prevodi na materinji jezik te automatski osjeća najprirodniji ekvivalent. Značenje usklika *hebbes* moglo bi se doslovnije prevesti i kao: *sad te imam* i sl., međutim, s obzirom na suzdržan karakter Lemornea koji ga izgovara i na element olakšanja koji semantički unosi

usklik *to*, ipak je on odabran kao ekvivalent u prijevodu. Još jedan usklik, čest u nizozemskom, je *nou*, koji bismo na hrvatski općenito mogli prevesti s *pa onda*, *pa sad* i sl. Međutim, u sljedećim primjerima možemo vidjeti kako se za prevoditelja može pretvoriti i u problem ako dovoljno dobro ne poznaje razgovorni diskurs jednog ili oba jezika. Rečenica: ***Maar nou ja!*** = ***No što se može!*** (1:82) primjer je u kojem bi doslovni prijevod mogao glasniti: *Ali pa sad da!*, što i samo po sebi ne predstavlja prirodnu razgovornu rečenicu na hrvatskom. Rečenicom se u izvornom tekstu izražava određena ravnodušnost, tj. prihvatanje neočekivane situacije (većeg broja prijeđenih kilometara od očekivanog), tako da je parafrazirani prijevod svakako puno bolji izbor. U sljedećoj rečenici *nou* je ipak nešto lakše prevesti na hrvatski: ***Nou, dan maak ik van de gelegenheid gebruik door even te gaan piesen.*** = ***E, pa onda ću iskoristiti priliku da se popiškim.*** (1:58)

U prethodnom primjeru javila nam se i riječ *even*. Radi se o čestici na koje u kolokvijalnom jeziku često nailazimo u nizozemskom, a mogu izražavati niz značenjskih nijansi, od hitnosti, uzročnosti, pristojnosti ili nesigurnosti. To su riječi koje ne mijenjaju toliko značenje rečenice, već određuju stav subjekta te ih se stoga teško doslovno prevodi. *Even*, o kojem je sada riječ, u primjerima koji slijede izražava *kratak vremenski period*, ali u posljednjem primjeru ima funkciju dodavanja elementa *ohrabrivanja i poticanja*. U hrvatskom ovakav tip čestica ne koristi se tako učestalo pa je katkad i izostavljen jer rečenica ne gubi na svom tonu i poruci u ciljnom jeziku, ili se kroz djelomično parafraziranje rečenice taj ton nadoknadi drugim sredstvima.

- *Wat doe je?* – *Ik kijk even naar de benzine.* – *We hebben net getankt!* – *Ik kijk alleen maar even!* = - *Što radiš?* - *Gledam koliko ima benzina.* - *Tek smo napunili gorivo!* - *Samo gledam!* (1:24-27)

Zullen we hier nog even uitrusten? = *Hoćemo li se malo odmoriti ovdje?* (1:84)

Even afgezien van Saskia ... = *Ako na tren izostavimo Saskiju...* (3:47)

... ze moesten even lachen... = *... na trenutak su se nasmijali ...* (2:48)

Ze glimlachte even naar Lemorne. = *Kratko se osmjehnula Lemorneu.* (2:53-54)

Het makkelijkst voor mij is als u even instapt. = *Bilo bi najlakše da uđete.* (2:81)

Toch je još jedna od takvih čestica koja može biti nositelj niza semantičkih nijansi (najdoslovniji prijevod na hrvatski mogao bi glasiti nešto poput: *ipak*), a u našim primjerima *ipak* je najčešće riječ o elementu koji služi kao neka vrsta intenzifikatora poruke:

*Wat hou ik **toch** van haar ... = Kako je **samo** volim... (1:61)*

*Het liefst was Rex nu **toch** echt doorgereden ... = Rex bi sada **ipak** najradije krenuo ... (1:86)*

***Ergerlijk** **toch**, die minachting van Fransen voor spelling van buitenlandse namen. = **Strašno**, taj prijezir Francuza prema pisanju stranih imena. (3:73)*

*Er werd **toch** een bedrag genoemd dat hij voor de advertenties zou hebben betaald. = **Ipak** je naveden iznos koji je Rex, navodno, platio za oglase. (3:117-118)*

U još nekoliko primjera možemo promotriti kako se takve riječi u razgovornom diskursu na niz načina i korištenjem različitih sredstava mogu prevesti na hrvatski:

*Ik wil **gewoon** niet nog eens zonder benzine staan als je het goed vindt. = **Jednostavno** ne želim opet ostati bez benzina, ako se slažeš. (1:41)* (Umjesto doslovnog prijevoda za *gewoon* = *obično*, uobičajeniji intenzifikator na hrvatskom bio bi *ipak jednostavno*.)

*'Er zit **anders** genoeg in om naar Amsterdam terug te rijden' zei Rex. = „Imamo, **inače**, dovoljno benzina da se vratimo u Amsterdam“, reče Rex. (1:42)* (Umjesto doslovnog prijevoda za *anders* = *drugačije*, izmjenom perspektive u kojoj subjekt postaju *oni* i djelomičnim parafraziranjem cijele rečenice, prirodnije je bilo upotrijebiti *inače* nego *drugačije*.)

*'Ik zal **eens** voor u kijken,' zei Lemorne. = „Pogledat ću“, reče Lemorne. (2:47)* (Doslovno bismo mogli prevesti ovu rečenicu kao: *'Malo ću za Vas pogledati'*, međutim, ona bi u hrvatskom zvučala izvještačeno i potpuno neprirodno. Iako je u nizozemskom korišteno više jezičnih jedinica, pa imamo i intenzifikator *eens* (koji usput ukazuje i na kratak vremenski period) te indirektni objekt *voor u*, u hrvatskom toliko elemenata za postizanje dojma uviđavnosti/pristojnosti ili pak pukog ublažavanja rečenice *Ik zal kijken (= Ja ću (po)gledati)*, koja tako ogoljena djeluje suho i usiljeno, nije potrebno, dapače, njihovim dodavanjem postigao bi se upravo suprotan efekt usiljenosti i neprirodnosti.

6.4. Zaključak analize

Autori poput Siréna i Hakkarainenena (2002:76, u Pavlović, 2015:260-262) prijevodne procese shvaćaju kao zadatke rješavanja problema, pri čemu je problem tekstualni element koji se ne može prevesti bez svjesnog promišljanja. No ovakva definicija problema ne mora nužno predstavljati teškoću, već se može odnositi i na nedoumicu ili postojanje većeg broja mogućih rješenja. Stoga neki autori smatraju prikladnijim 'probleme' nazivati 'jedinicama pozornosti', koje prekidaju nesvjesno procesiranje te pozornost prevoditelja usmjeravaju na određene aspekte prijevodnog zadatka. U ovoj analizi predstavljeni su neki od takvih jedinica pozornosti koje proizlaze iz specifičnih različitosti izvornog nizozemskog i ciljnog hrvatskog jezika.

Iz sintaktičke perspektive, neki od najzanimljivijih aspekata prevođenja bili su pomaci u jezičnoj jedinici kod prevođenja složenica (učestalijih u nizozemskom), promjene u strukturi fraze kod korištenja glagolskih vremena (osobito u pogledu imperfekta u izvornom tekstu koji se u prijevodu transformira u perfekt, historijski prezent ili čak aorist u ciljnom tekstu, čime se zadržava funkcija imperfekta u izvorniku), promjene u strukturi rečenice (osobito u odnosu na položaj predikata u surečenicima, gdje su nizozemska sintaktička pravila nešto kruća od onih u hrvatskom) i promjene u koheziji (pri čemu se pokazalo da je u prijevodu katkada bilo potrebno dodatno konkretizirati, tj. odrediti kohezijski element koji je u izvorniku nešto implicitniji). Premda su ovi pomaci uglavnom izvršavani automatski, pri analizi je bilo zanimljivo pobliže promotriti korištenje glagolskih vremena, budući da su tek nakon izvršene analize razlozi odabira određenog glagolskog vremena u hrvatskom prijevodu razjašnjeni, dok je tijekom prijevoda to procesiranje bilo na nesvjesnoj razini.

Iz semantičke perspektive, zanimljivo je bilo promotriti aspekte sinonimije i hiponimije kod prevođenja umanjica i glagola koji označavaju položaj. Te dvije kategorije manje su zastupljene u hrvatskom, međutim, njihove semantičke nijanse mogu se bez puno zahvata u formi i distribuciji jedinica prenijeti u hrvatski. Kao i u svakom prijevodu, katkada je bilo potrebno istu poruku prenijeti drugim riječima, tj. parafrazirati. To nije specifičnost samo ovog jezičnog para. Osim napominjanja da se u ovom konkretnom korpusu nije radilo o prečestim slučajevima, ne možemo sa sigurnošću reći koliko razlike između nizozemskog i hrvatskog jezika mogu otežavati prijevodni proces u tom pogledu; za takvo što bi možda zgodnije bilo usporediti nekoliko jezičnih parova.

Zasebno su promatrani kulturološki elementi za koje je zanimljivo napomenuti da se već u izvornom tekstu često nalaze u stranoj, tj. posuđenoj formi. Takvi elementi u hrvatskom prijevodu donekle su ipak prilagođeni ciljnom jeziku i kulturi, kako bismo izbjegli fusnote i slične eksplicitne tragove prisutnosti prevoditelja i omogućili tekstu tečnost i prohodnost. Izdvojene su kao posebna kategorija i funkcije riječi *er* koja u hrvatskom ne postoji, no, unatoč tome, ne mora predstavljati izrazito otežavajući element u prijevodnom procesu. Njome se obično nešto zamjenjuje, a prevoditelj koji ima dobro razvijene gramatičke vještine u ciljnom jeziku lako prepoznaje o čemu je riječ i bez puno 'pregovaranja' odabire način na koji će isto izraziti u ciljnom tekstu. Za kraj su izdvojene i neke zanimljivosti iz perspektive razgovornog diskursa, poput intenzifikatora, čestica i usklika, elemenata koji se formom rijetko potpuno poklapaju u različitim jezicima, no, razumijemo li njihove semantičke nijanse, nisu nužno 'jedinica pozornosti' koja prevoditelja blokira u procesu, osobito ako prevoditelj dobro vlada različitim registrima u ciljnom jeziku.

7. Zaključak

Narav prijevodnog procesa složena je i teško obuhvatljiva konciznim definicijama. Hurtado Albir (2001: 375, u Pavlović: 253) na neki način obuhvaća mnoge perspektive koje su se proteklih desetljeća pojavile na polju traduktologije i postavlja sljedeću definiciju prijevodnog procesa: „Složen kognitivni proces interaktivne i nelinearne naravi, koji obuhvaća kontrolirane i nekontrolirane procese te iziskuje rješavanje problema, donošenje odluka i služenje prijevodnim strategijama i taktikama“. Riječ je o djelomično subjektivnom procesu koji ovisi o mnoštvu faktora, između ostalog o ciljnoj publici, sličnosti i razlikama izvorne i ciljne kulture te načina na koji pripadajući im jezici oblikuju realnost. Prevoditeljeva uloga sastoji se u stvaranju jednakog učinka koji izvorni tekst ima u ciljnom jeziku, koristeći se pritom svim njegovim raspoloživim jezičnim sredstvima.

U konkretnom slučaju analize u ovom radu, u kojoj se suprotstavljaju nizozemski kao izvorni i hrvatski kao ciljni jezik, iskristalizirali su se specifični elementi koji bi prevoditelju mogli predstavljati izazov prilikom prevođenja. Tako nizozemski, primjerice, koristi veći broj složenica, umanjenica i specifičnih glagola kojima se određuje položaj. Položaj predikata u

nizozemskim surečenicama može se znatno razlikovati od njegovog položaja u hrvatskom, a kohezijski elementi katkada su implicitniji od onih u hrvatskom. Zanimljivo je bilo primijetiti na koji način se tekst izvornika, prvenstveno u imperfektu, transformira u hrvatskom u tekst u kojem se umjesto imperfekta koristi nekoliko različitih glagolskih vremena kojima se postiže ekvivalentnost poruke. Zasebno smo promotрили funkcije riječi *er*, nepoznate u hrvatskom, i načine na koji se one u njemu ostvaruju. Roman uključuje i dijaloge i elemente razgovornog stila pa smo tako izdvojili i neke elemente poput intenzifikatora i čestica koje u svakom jezičnom paru predstavljaju zanimljiv aspekt u prijevodnom procesu zbog njihove česte nepodudarnosti u različitim kulturama.

Da bismo ostali vjerni izvornom tekstu, moramo moći uhvatiti cjelovitost nekog djela, ne samo one elemente koje promatramo na lingvističkoj razini, već i poruku, njezino značenje, glas i stil autora, kako bismo postali njegov glas u ciljnom jeziku. Premda se ta zadaća katkad čini neizvedivom, neophodna je kako bismo približili jezike i kulture i tako sudjelovali u neprekidnom tijeku univerzalne misli artikulirane glasom i stilom različitih umjetnika, a razumljive cijelome svijetu.

8. Literatura

1. As-Safi, A. B., 2011. *Translation Theories, Strategies And Basic Theoretical Issues*, Amman: Dar Amwaj for Publishings & Distribution
2. Avirović, Lj., 2015. *Književno prevođenje – primjer iz prakse // Priručnik za prevoditelje: prilog teoriji i praksi*, Rijeka: Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci, str. 151-164.
3. Bassnett, S., 2002. *Translation studies*, London/New York: Routledge
4. Berman, A., 1985. *La traduction et la lettre ou l'auberge du lointain*, Paris: Seuil
5. Chesterman, A., 2010 *Vertaalstrategieën: een classificatie // Denken over vertalen*, Nijmegen: Uitgeverij Vantilt, str. 153-172.
6. Eco, U., 2006. *Otprilike isto*, Zagreb: Algoritam
7. Florijn A. F., Lalleman J. A. [et al.], 2001. *De regels van het Nederlands: grammatica voor anderstaligen*, Groningen: Wolters-Noordhoff
8. Franco Aixelá, J., 2010. *Cultuurspecifieke elementen in vertalingen // Denken over vertalen*, Nijmegen: Uitgeverij Vantilt, str. 197-212.
9. Ivir, V., 1992. *Lingvistička sastavnica teorije prevođenja. // Suvremena lingvistika 34*, str. 93-101.
10. Krabbé, T., 2010. *Het gouden ei*, Amsterdam: Prometheus
11. Ladmiral, J., 2010. *Esthétiques de la traduction. // (En)Jeux esthétiques de la traduction, Éthiques et pratiques traductionnelles; études réunies par Georgiana Lungu - Badea, Alina Pelea, Mirela Pop. Timisoara*, Editura Unniversitatii de Vest
12. Levý, J., 2010. *Vertalen als besluitvormingsproces. // Denken over vertalen*, Nijmegen: Uitgeverij Vantilt, str. 293-305.
13. Manfredi, M., 2008. *Translating Text and Context: Translation Studies and Systematic Functional Linguistics Vol. 1 Translation Theory*. Bologna, Centro di Studi Linguistico-Culturali (CeSLiC)
Dostupno na: http://amsacta.unibo.it/2393/1/Manfredi_2008_Monografia.pdf
(20.5.2019.)
14. Mounin, G., 1969. *Les problèmes théoriques de la traduction*, Paris: Gallimard
15. Panou, D., 2013. *Equivalence in Translation Theories: A Critical Evaluation. // Theory and Practice in Language Studies, Vol. 3, No. 1*, str. 1-6.
Dostupno na: <http://www.academypublication.com/issues/past/tpls/vol03/01/01.pdf>
(17.5.2019.)

16. Pavlović, N., 2015. *Uvod u teorije prevođenja*, Zagreb: Leykam international d.o.o.
17. Pritchard, B., 2015. *Od teksta do prijevoda // Priručnik za prevoditelje: prilog teoriji i praksi*, Rijeka: Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci, str. 43-72.
18. Savory, T., 1969. *The Art of Translation*, London: Jonathan Cape
19. Versteegen, P., 2010. *Vertaalcriteria en vertaalkritiek // Denken over vertalen*, Nijmegen: Uitgeverij Vantilt, str. 213-223.
20. Vinay, J.P., Darbelnet, J., 1958. *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction*, Paris: Didier
21. Žagar-Šošćarić, P., Čuljat, S., 2015. *Književno prevođenje. // Priručnik za prevoditelje: prilog teoriji i praksi*, Rijeka: Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci, str. 93-133.

Internet:

22. Bray, J. The Rider *Tim Krabbé interview*// Rouleur, Heritage, 24.5.2016.
Dostupno na: <https://rouleur.cc/editorial/the-rider-tim-krabbe-interview/> (27.5.2019.)
23. Dautzenberg, J. A., 1995. *Tim Krabbé, Het gouden ei* // Lexicon van literaire werken (1989-2014).
Dostupno na: https://www.dbnl.org/tekst/anbe001lexi01_01/lvbw00352.php (27.5.2019.)
24. Gelder, van H.: *Het allerergste was te erg; Tim Krabbe over de verfilmingen van Het gouden ei* // nrc.nl, 1.10.1993.
Dostupno na: <https://www.nrc.nl/nieuws/1993/10/01/het-allerergste-was-te-erg-tim-krabbe-over-de-verfilmingen-7197932-a49642> (27.5.2019.)
25. Kapteijns, J., 1999. *Een idee van Tim Krabbé* // Vooys. Jaargang 17, str. 45-48.
Dostupno na: https://www.dbnl.org/tekst/_voo013199901_01/_voo013199901_01_0020.php (27.5.2019.)
26. Kouters, S. *Tim Krabbé* // volkskrant.nl, 7.3.2009.
Dostupno na: <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/tim-krabbe~b967dcac/?referer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F> (27.5.2019.)
27. Seaton, M.: *Portrait: Tim Krabbé* // theguardian.com, 9.10.2003.
Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2003/oct/09/fiction> (27.5.2019.)